Фрідріх Дюрренматт

Гостина старої дами

Трагічна комедія

Переклад з німецької ВІРИ ВОВК.

ДІЄВІ ОСОБИ:

ГОСТІ:

КЛЕР ЦАХАНАСЯН, з дому Вешер, мультимільйонерка

ЇЇ ЧОЛОВІКИ VII-IX

МАЖОРДОМ

ТОБІ, РОБІ — весь час жують гуму

КОБІ, ЛОБІ — сліпі

ГОСПОДАРІ:

ІЛЛЬ

ЙОГО ДРУЖИНА ЙОГО ДОНЬКА

ЙОГО СИН

БУРГОМІСТЕР

УЧИТЕЛЬ

ПАРОХ

ЛІКАР

ПОЛІЦАЙ

ПЕРШИЙ

ДРУГИЙ ТРЕТІЙ

ЧЕТВЕРТИЙ міщани

МАЛЯР

ПЕРША ЖІНКА ДРУГА ЖІНКА

ПАННА ЛУІЗА

ІНШІ:

НАЧАЛЬНИК СТАНЦІЇ НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА КОНДУКТОР

ПОДАТКОВИЙ АҐЕНТ

ВЛІЗЛИВІ: ГАЗЕТЯР І ГАЗЕТЯР ІІ

РАДІОКОРЕСПОНДЕНТ ОПЕРАТОР

МІСЦЕ: ҐЮЛЛЕН

ЧАС: СУЧАСНІСТЬ

ДІЯ ПЕРША

Заки підійметься завіса — дзвінок станції. Потім напис: Ґюллен. Очевидно, назва містечка, що ледь позначене в глибині: зруйноване, зниділе. Будинок станції також неохайний, залежно від країни — з рампою чи без рампи, напівздертий розклад потягів на мурі, заржавілий семафор, двері з написом "Вхід заборонено". Далі, посередині, нужденна дорога до станції. Вона також тільки позначена. Ліворуч — будка: гола, череп'яний дах, обшарпані плакати на безвіконнім мурі. Зліва табличка "Для жінок", справа "Для чоловіків". Все тоне в гарячому, осінньому сонці. Перед будкою — лавка, на лавці четверо чоловіків. П'ятий, неймовірно занедбаний, як і ті решта, малює транспарант червоною фарбою, немов на демонстрацію: "Ласкаво просимо, Клері". З гуркотом пролітає швидкий потяг. Начальник станції на пероні пропускає ешелон. Чоловіки на лавці повертають голови зліва направо — видно, проводжають

очима експрес.

ПЕРШИЙ: "Ґудрун", Гамбург — Неаполь.

ДРУГИЙ: Об одинадцятій двадцять сім прибуде

"Шалений Роланд", Венеція — Стокгольм. ТРЕТІЙ: Нам тільки й лишилося втіхи, що дивитися на

потяги.

ЧЕТВЕРТИЙ: П'ять років тому "Ґудрун" і "Шалений Роланд" зупинялись у Гюллені. І ще "Дипломат" і "Лорелея",— усі важливі потяги.

ПЕРШИЙ: Світового значення.

ДРУГИЙ: А тепер навіть звичайні пасажирські потяги не зупиняються. Тільки два з Каффіґену і о першій тринадцять з Кальберштадту.

ТРЕТІЙ: Нам кінець.

ЧЕТВЕРТИЙ: Фабрика Ваґнера луснула.

ПЕРШИЙ: Бокман збанкрутував.

ДРУГИЙ: Пансіонат "Місце-на-сонці" занепав.

ТРЕТІЙ: Живемо з допомоги для безробітних.

ЧЕТВЕРТИЙ: Та з громадської юшки.

ПЕРШИЙ: Живемо?

ДРУГИЙ: Животіємо.

ТРЕТІЙ: Здихаємо. ЧЕТВЕРТИЙ: Ціле містечко.

Дзвінок.

ДРУГИЙ: Давно пора вже приїхати мільярдерці. В Кальберштадті вона мала начебто побудувати лікарню.

ТРЕТІЙ: У Каффіґені — ясла, а в столиці — пропам'ятну церкву.

МАЛЯР: Захотіла, щоб той партач Цімт, натураліст, вималював їй портрет.

ПЕРШИЙ: Капшук з грошима! Їй належать Armenian-Oil, Western Railways, North Broadcasting Company і квартал розпусти в Гонґ-Конґу.

Гуркіт потяга, начальник пропускає його. Чоловіки проводжають потяг рухом голови справа наліво.

ЧЕТВЕРТИЙ: "Дипломат". ТРЕТІЙ: До того ж ми були містом культури. ДРУГИЙ: Одним з найпередовіших у країні. ПЕРШИЙ: В Європі.

ЧЕТВЕРТИЙ: Тут ночував Ґете. В господі "Золотий Апостол".

ТРЕТІЙ: Брамс тут скомпонував квартет.

Дзвінок.

ДРУГИЙ: Бертольд Шварц тут винайшов порох.

МАЛЯР: А я блискуче навчався в Ecole des Beaux-Arts.

А що тепер роблю? Малюю транспаранти!

Гуркіт потяга. Ліворуч з'являється кондуктор, наче щойно

зіскочив з потяга.

КОНДУКТОР (протяжно гукає): Ґюллен! ПЕРШИЙ: Пасажирський потяг із Каффіґену.

Виходить один пасажир, минає чоловіків на лавці ліворуч і зникає в дверях з написом "Для чоловіків".

ДРУГИЙ: Ліцитаційний інспектор. ТРЕТІЙ: Іде ліцитувати ратушу. ЧЕТВЕРТИЙ: І з політичного погляду нам край. НАЧАЛЬНИК (підносить жезл): Потяг рушає!

З містечка надходять БУРГОМІСТР, УЧИТЕЛЬ, ПАРОХ і майже шістдесятп'ятирічний ІЛЛЬ, усі поганенько повдягані.

БУРГОМІСТР: Висока гостя приїде пасажирським потягом о першій тридцять, із Кальберштадту.

УЧИТЕЛЬ: Співає мішаний хор, молодіжна група.

ПАРОХ: Дзвонить пожежний дзвін. Його ще не віддали в заставу.

БУРГОМІСТР: На ринку грає міська оркестра, а гімнастичне об'єднання робить піраміду в честь мільярдерки. Потім обід у "Золотому Апостолі". На жаль, не вистачить коштів, щоб освітити ввечері собор і ратушу.

ЛІЦИТАЦІЙНИЙ ІНСПЕКТОР виходить із будки.

ЛІЦИТАЦІЙНИЙ ІНСПЕКТОР: Доброго ранку, пане бургомістре! Сердечно вітаю. БУРГОМІСТР: Чого вам тут треба, інспекторе Ґлюце?

ЛІЦИТАЦІЙНИЙ ІНСПЕКТОР: Це вже ви знаєте,

пане бургомістре. Передо мною стоїть велетенське завдання. Спробуйте взяти в заставу ціле місто. БУРГОМІСТЕР: Крім старої друкарської машинки, ви в ратуші нічого не знайдете.

ЛІЦИТАЦІЙНИЙ ІНСПЕКТОР: Ви пане бургомістре, забуваєте про ґюлленський краєзнавчий музей.

БУРГОМІСТЕР: Проданий три роки тому до Америки. Наші каси порожні. Ніхто не платить податків.

ЛІЦИТАЦІЙНИЙ ІНСПЕКТОР: Треба перевірити. Країна

процвітає, а якраз Ґюллен з пансіоном "Місце-під-

сонцем" банкрутує. БУРГОМІСТЕР: Для нас самих це економічна загадка. ПЕРШИЙ: Це все — витівки масонів. ДРУГИЙ: Жидівська робота. ТРЕТІЙ: За цим стоїть великий капітал. ЧЕТВЕРТИЙ: Міжнародний комунізм пряде своє павутиння.

Дзвінок.

ЛІЦИТАЦІЙНИЙ ІНСПЕКТОР: Я вже щось знайду. В мене очі, як у яструба. Піду глипну на міську касу.

Відходить.

БУРГОМІСТЕР: Краше, коли він нас пограбує тепер, ніж по візиті мільярдерки.

Маляр закінчив свій транспарант.

ІЛЛЬ: Так не годиться, пане бурґомістре. Напис надто інтимний. Треба б написати "Ласкаво просимо, Клер Цаханасян".

ПЕРШИЙ: Але ж вона — Клері.

ДРУГИЙ: Клері Вешер.

ТРЕТІЙ: Тут виросла.

ЧЕТВЕРТИЙ: Її батько був будівничий.

МАЛЯР: Тоді я зроблю просто: напишу "Ласкаво просимо, Клер Цаханасян" на зворотному боці. А як мільярдерка розчулиться, ми завжди зможемо обернути до неї ще й цей бік.

ДРУГИЙ: "Біржовик", Цюріх-Гамбурґ.

Ще один швидкий потяг проїздить справа наліво.

ТРЕТІЙ: Завжди точний, хоч годинника по ньому наставляй.

ЧЕТВЕРТИЙ: Ото мудро! Ніби хтось тут ще має годинника!

БУРГОМІСТР: Панове, мільярдерка — наша єдина надія.

ПАРОХ: Крім Бога.

БУРГОМІСТЕР: Крім Бога.

УЧИТЕЛЬ: Але він грошей не платить. БУРГОМІСТЕР: Ви, Іллю, дружили з нею; тепер усе від вас залежить.

ПАРОХ: Тоді ви розійшлися. Я чув якусь невиразну історію... Ви маєте що звірити своєму душпастиреві?

ІЛЛЬ: Ми були найкращі друзі... Молоді й палкі... З мене був таки добрий хлопець, панове, сорок п'ять років тому... А її, Кляру, я ще й досі немов бачу перед собою... Як вона світилася мені назустріч у пітьмі Петрової стодоли чи босоніж ішла по моху й листю в Конрадсвайлерівському лісі, з розмаяним рудим волоссям, струнка, гнучка як лозина, ніжна, до біса гарна відьма. Нас розлучило життя, тільки життя, як то буває на світі.

БУРГОМІСТР: Для моєї невеличкої доповіді на бенкеті в "Золотому Апостолі" мені треба було б знати кілька подробиць про пані Цаханасян.

Витягає з кишені нотатника.

УЧИТЕЛЬ: Я перевірив давні шкільні документи. Оцінки Кляри Вешер, на превеликий жаль, дуже погані. Із поведінки також. Тільки з ботаніки й зоології "задовільно".

БУРГОМІСТР (записуючи): Добре. З ботаніки й зоології

"задовільно". Це добре. ІЛЛЬ: Тут я можу пригодитися вам, пане бурґомістре.

Кляра любила справедливість. І то не абияк. Раз

арештовували якогось волоцюгу, то вона закидала

поліцая камінням. БУРГОМІСТР: Любов до справедливости. Не зле. Завжди

робить враження. Але історію з поліцаєм краще не

згадуймо.

ІЛЛЬ: Вона була також милосердна. Що мала, те й роздавала. Крала картоплю для бідної вдови.

БУРГОМІСТР: Почуття милосердя. Це, панове, конче треба відзначити. Це найважливіше. Чи хто пригадує собі, яку будову спорудив її батько? Було б добре згадати про неї в промові.

ВСІ: Ніхто не пригадує.

Бурґомістер згортає нотатника.

БУРГОМІСТР: Ну, я готовий; решту мусить зробити Ілль.

ІЛЛЬ: Я знаю. Цаханасян має труснути своїми мільйонами.

БУРГОМІСТР: Мільйонами, це дуже добре сказане.

УЧИТЕЛЬ: Нам не поможуть ясла для немовлят.

БУРГОМІСТР: Дорогий Іллю, ви вже віддавна найпопулярніша постать у Ґюллені. Я навесні залишаю свою посаду і вже порозумівся з опозицією. Ми домовилися, що запропонуємо обрати вас моїм наступником.

ІЛЛЬ: Але ж, пане бургомістре...

БУРГОМІСТР: Я можу тільки підтвердити те, що сказав.

ІЛЛЬ: Панове, до діла. Насамперед я поговорю з Клярою про нашу біду.

БУРГОМІСТР: Але обережно... делікатно.

ІЛЛЬ: Ми повинні діяти розумно, не забувати про психологію. Вже саме невдале вітання на станції може звести все нанівець. Міською оркестрою і мішаним хором ми нічого не досягнемо.

БУРГОМІСТР: Ілль має рацію. Це ж бо надзвичайна хвилина. Пані Цаханасян ступає на землю своїх предків, повертається додому і, зворушена, з очима повними сліз, бачить давні, любі картини. Я, звичайно, стоятиму не в самій сорочці, як оце тепер, а в святковому чорному вбранні і в циліндрі, коло мене дружина, а переді мною, у всьому білому, дві внучки з трояндами в руках. Господи, аби тільки все було готове вчасно!

Дзвінок.

ПЕРШИЙ: "Шалений Роланд".

ДРУГИЙ: Венеція-Стокгольм, одинадцята двадцять сім.

ПАРОХ: Одинадцята двадцять сім! У нас є ще майже дві години, щоб причепуритись.

БУРГОМІСТР: Транспарант "Ласкаво просимо, Клер Цаханасян" піднесуть угору Кюн і Гавзер (показує на ЧЕТВЕРТОГО). Решта всі найкраще — хай махають капелюхами. Тільки прошу вас, не горлайте, як торік під час відвідин урядової комісії; враження не було ніякого, ми ще й досі не дістали дотації. Тут личить не криклива зовнішня радість, а

внутрішня; майже хлипання співчуття до віднайденої дитини нашої батьківщини. Будьте невимушені, щирі, але все має котитися, мов по шнурочку, пожежний дзвін мусить озватися зараз після хору. Передовсім слід звернути увагу...

З гуркотом наближається потяг і заглушує його промову. Скрегочуть гальма. На всіх обличчях проступає страшенний подив. П'ятеро чоловіків на лавці схоплюється.

МАЛЯР: Експрес! ПЕРШИЙ: Зупиняється! ДРУГИЙ: У Ґюллені! ТРЕТІЙ: В найзлиденнішому ЧЕТВЕРТИЙ: Найжалюгіднішому

ПЕРШИЙ: Наймізернішому закутку на лінії

Венеція-Стокгольм! НАЧАЛЬНИК СТАНЦІЇ: Диво предивне! "Шалений

Роланд" має з'явитися на закруті біля Льойтенау,

промайнути і темною цяткою зникнути в

Пюкенрідській долині.

Справа надходить КЛЕР ЦАХАНАСЯН: шістдесяти двох років, руда, намисто з перлин, широченні золоті браслети, виджeнджурена далі нікуди неможлива, але якраз тому світова дама, з дивною грацією, попри всю свою сміховинність. За нею почет, МАЖОРДОМ БОБІ, приблизно вісімдесяти років, у чорних окулярах, її ЧОЛОВІК VII (високий, стрункий, чорні вуса) з повним добором рибальського знаряддя. Роздратований НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА йде за ними; червоний кашкет, червона

тека.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Це Ґюллен?

НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА: Ви потягли за рятункове гальмо, мадам!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я завжди тягну за рятункове гальмо.

НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА: Я протестую! Категорично! В цій країні ніхто не тягне за рятункове гальмо, навіть як треба рятунку. Точне дотримання розкладу їзди — найвищий наш принцип. Можу я попрохати у вас пояснення?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ми таки в Ґюллені, Мобі. Я пізнаю цей сумний закуток. Он там по той бік Конрадсвайлерський ліс із потоком, де ти можеш ловити собі пстругів і щук, а он праворуч дах Петрової стодоли.

ІЛЛЬ (наче прокидаючись): Кляра.

УЧИТЕЛЬ: Цаханасян.

ВСІ: Цаханасян.

УЧИТЕЛЬ: А тут не готовий мішаний хор, ні молодіжна група!

БУРГОМІСТР: Ні гімнасти, ні пожежники! ПАРОХ: Ні паламар!

БУРГОМІСТР: Господи Боже, а я без убрання, без циліндра, без унучок! ПЕРШИЙ: Клері Вешер! Клері Вешер!

Схоплюється і біжить до містечка.

БУРГОМІСТР (гукає йому вслід): Не забудь про дружину! НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА: Я чекаю на пояснення. Офіційно.

Від імені дирекції залізниці. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ви йолоп. Мені саме захотілося

відвідати це містечко. То що, я мала вискочити з

вагона?

НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА: Ви зупинили "Шаленого Роланда" тільки тому, що вам забажалося відвідати Ґюллен?

Він насилу стримується.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Певне.

НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА: Мадам, якщо вам хочеться відвідати Ґюллен, то прошу дуже, до ваших послуг є пасажирський потяг із Кальберштадту о дванадцятій сорок. Як і до послуг кожного. Прибуває до Ґюллену о першій тринадцять.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Пасажирський потяг, що зупиняється в Локені, Брунгюбілі, Байзенбаху і Льойтенау? Невже ви гадаєте, що буду півгодини паритися по цих околицях?

НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА: Мадам, це вам буде дорого коштувати!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Дай йому тисячу, Бобі.

ВСІ (мурмочуть): Тисячу.

Мажордом дає йому тисячу.

НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА (спантеличено): Мадам...

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: А три тисячі на фонд для вдів

залізничників. ВСІ (мурмочуть): Три тисячі.

НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА (збентежено): Такого фонду нема, мадам.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: То будьте його фундатором.

БУРГОМІСТР шепче на вухо НАЧАЛЬНИКОВІ ПОТЯГА.

НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА (вражено): Достойна пані — Клер Цаханасян? О, прошу пробачення! Це, звичайно, зовсім інша справа. Якби в нас був хоч найменший здогад, що це ви, то ми, певна річ, затрималися б у Ґюллені. Ось вам ваші гроші, шановна пані, чотири тисячі... Боже мій...

ВСІ (мурмочуть): Чотири тисячі.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Лишіть собі цю дрібничку.

ВСІ (мурмочуть): Лишіть собі...

НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА: Може, достойна пані, ви бажаєте, щоб "Шалений Роланд" зачекав, заки ви оглядатимете Ґюллен? Дирекція залізниці радо схвалить нашу затримку. Портал собору, либонь, вартий уваги. Ґотичний. З зображенням Страшного Суду.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Забирайтеся геть зі своїм потягом.

ЧОЛОВІК VII (плаксиво): А преса, мишко? Преса ще не висіла з потяга. Репортери обідають у вагоні-рес-торані спереду і навіть гадки ні про що не мають.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Хай собі обідають, Мобі. Мені, покищо, не потрібна преса в Ґюллені. А потім вона вже з'явиться.

Тим часом ДРУГИЙ приніс БУРГОМІСТРОВІ фрак. Бурґомістер урочисто підступає до КЛЕР ЦАХАНАСЯН. МАЛЯР і ЧЕТВЕРТИЙ на лавці підносять вгору транспарант "Ласкаво просимо, Клер Цахана..." Маляр не встиг його домалювати.

НАЧАЛЬНИК СТАНЦІЇ (піднімаєжезл): Потяг рушає!
НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА: Аби ви тільки, достойна пані, не

поскаржилася в дирекції залізниці. То було чисте

непорозуміння.

Потяг рушає. НАЧАЛЬНИК ПОТЯГА вскакує у вагон.

БУРГОМІСТР: Шановна, ласкава, пані. Як бургомістер Ґюллену я маю честь привітати вас, ласкава, шановна пані, дитя нашого містечка...

Гуркіт потяга заглушає решту промови БУРГОМІСТРА, що невтомно говорить далі.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Дякую вам, пане бургомістре, за гарну промову.

Вона підходить до ІЛЛЯ, що трохи збентежено рушає їй назустріч.

ІЛЛЬ: Кляра!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Альфред. ІЛЛЬ: Гарно, що ти приїхала.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я завжди хотіла приїхати. Ціле своє

життя, відколи покинула Ґюллен. ІЛЛЬ (непевно): Дуже мило з твого боку. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ти також думав про мене? ІЛЛЬ: Звичайно. Завжди. Ти й сама це знаєш, Кляро. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Чудові були ті дні, що їх ми провели

разом.

ІЛЛЬ (гордо): Отож. (До ВЧИТЕЛЯ) Бачите, пане вчителю? Вважайте, що вона вже в мене в кулаці. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Називай мене так, як завжди звав. ІЛЛЬ: Дика моя кіточко.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН (муркоче, наче стара кітка): А ще як? ІЛЛЬ: Моя відьмочко.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: А я тебе називала: "Мій чорний

леопарде." ІЛЛЬ: Я ще й далі чорний леопард. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Дурниці. Ти потовщав. І посивів, і

розпився.

ІЛЛЬ: Але ти лишилася така, як була. Відьмочка!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Де там. Я постарілася і потовщала. Крім того, втратила ліву ногу. Автомобільний випадок. Я їжджу ще тільки швидкими потягами. Але протеза — чудова, правда? (Підносить спідницю і показує ліву ногу). Нею можна добре орудувати.

ІЛЛЬ (витирає піт з чола): Я ніколи не здогадався б, кіточко.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Чи можна познайомити тебе з моїм сьомим чоловіком? Він має плантації тютюну. Ми — щасливе подружжя.

ІЛЛЬ: Прошу дуже.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ходи, Мобі, вклонися. Властиво, його ім'я Педро, але Мобі звучить краще. Та й краще римується з Бобі, так зветься мій мажордом. Зрештою, мажордом буває один на ціле життя, тож чоловіки мусять допасовуватися до його імені. ЧОЛОВІК VII вклоняється.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Правда ж, він гарний із своїми чорними вусами? Думай, Мобі.

ЧОЛОВІК VII думає.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН. Дужче.

ЧОЛОВІК VII думає дужче. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ще дужче.

ЧОЛОВІК VII: Я вже дужче не можу думати, мишко, справді не можу.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Певне, що можеш. Спробуй-но.

ЧОЛОВІК VII думає ще дужче. Дзвінок.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: А бачиш, зміг. Правда ж, Альфреде, він робив майже демонічне враження? Наче бразилець. Але це тільки здається так. Він православний. Його батько був росіянин. Нас вінчав піп. Незвичайно цікаво. А тепер я хочу оглянути Ґюллен.

Вона дивиться крізь інкрустований самоцвітами лорнет на

будку ліворуч.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Цю потрібну інституцію збудував

мій батько, Мобі. Добра праця, ретельно виконана.

Дитиною я годинами сиділа на даху і спльовувала

вниз. Але тільки на чоловіків.

У глибині сцени тепер зібралися МІШАНИЙ ХОР і МОЛОДІЖНА ГРУПА. УЧИТЕЛЬ в циліндрі виступає наперед.

УЧИТЕЛЬ: Шановна пані, дозвольте мені, як ректорові ґюлленської гімназії і аматорові шляхетного музичного мистецтва, привітати вас простою народною піснею у виконанні мішаного хору і молодіжної групи.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Шкварте, вчителю, свою просту народну пісню!

УЧИТЕЛЬ дістає камертона, дає тон, і МІШАНИЙ ХОР та МОЛОДІЖНА ГРУПА починають урочисто співати, але саме тієї

миті над'їжджає новий потяг з лівого боку. НАЧАЛЬНИК СТАНЦІЇ підіймає жезл. Хор мусить змагатися з грюкотом потяга, вчитель у розпуці. Нарешті потяг проїздить.

БУРГОМІСТР (невтішно): А пожежний дзвін! Мав же задзвонити пожежний дзвін!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ви гарно співали, ґюлленці. Особливо своєрідний був той білявий бас ліворуч скраю, з великим борлаком.

Крізь мішаний хор проштовхується ПОЛІЦАЙ і стає струнко перед КЛЕР ЦАХАНАСЯН.

ПОЛІЦАЙ: Поліцай Ґанке, шановна пані. До ваших послуг.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН (оглядає його): Дякую. Я не маю на думці нікого заарештовувати. Але, може, ви ще будете потрібні Ґюлленові. Чи ви часом заплющуєте одне око?

ПОЛІЦАЙ: Авже ж, шановна пані. Бо як ні, то що б з

мене було в Ґюллені? КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Заплющте краще обоє очей.

ПОЛІЦАЙ стоїть трохи спантеличений.

ІЛЛЬ (сміється): Справжня Кляра! Справжня моя відьмочка!

Він задоволено плеще себе по стегнах. БУРГОМІСТР накладає собі на голову вчителевого циліндра і підводить до неї своїх онучок. Вони близнятка, семи років, з білявими косами.

БУРГОМІСТР: Мої внучки, шановна пані, Герміна й Адольфіна. Тільки дружини нема.

Він утирає піт з чола. Дівчатка присідають і дають пані Цаханасян червоні троянди.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Вітаю вас з цими дівулями, бургомістре. Нате!

Вона тицяє троянди в руки НАЧАЛЬНИКОВІ СТАНЦІЇ. БУРГОМІСТР тихенько передає циліндр ПАРОХОВІ, який накладає його собі

на голову.

БУРГОМІСТР: Наш пан-отець, ласкава пані.

ПАРОХ знімає циліндра і кланяється.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ага, пастор! Потішаєте людей на

смертному ложі? ПАРОХ (здивовано): Стараюся.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: І тих, кого засуджено на смерть? ПАРОХ (збентежено): У нашій країні скасовано смертну

кару, шановна пані. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Може, її знову запровадять.

ПАРОХ, трохи спантеличений віддає циліндра БУРГОМІСТРОВІ, який знову накладає його на голову.

ІЛЛЬ (сміється): Дика моя кіточко! Що в тебе за дивні жарти!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Тепер я хочу в містечко.

БУРГОМІСТР подає їй руку.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Що вам спало на думку, пане бургомістре! Де я годна маршувати цілісінькі милі на протезі!

БУРГОМІСТР (перелякано): Зараз, зараз! Лікар має авто. Мерседеса з 32-го року.

ПОЛІЦАЙ (клацаєзакаблуками): Все буде зроблене, пане бургомістре! Я службово прижену сюди машину.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Не треба. Після нещасного випадку я пересуваюсь тільки в носильниці. Робі і Тобі, давайте носильницю!

Зліва надходить двоє геркулічної статури ПОЧВАР, що весь час жують Гуму. Вони з носильницею. В одного висить за плечима

гітара.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Два ґангстери з Мангетену. Засуджені в Сінґ-Сінґу до електричного крісла. На

моє прохання, звільнені носити мою носильницю. Кожне прохання коштувало мені по мільйонові доларів. Носильниця — з Лувру, дарунок французького президента. Чемний пан,

виглядає зовсім як у газетах. Понесіть мене до міста, Робі й Тобі! ОБИДВА: Yes, Mam.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Але перше в Петрову стодолу, а потім до Конрадсвайлерського лісу. Я хочу відвідати з Альфредом місця, де ми колись любилися. Віднесіть речі й домовину до "Золотого Апостола".

БУРГОМІСТР (отетеріло): Домовину?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я привезла її з собою. Може, пригодиться. Рушаймо, Робі і Тобі!

ПОЧВАРИ, жуючи суму, несуть КЛЕР ЦАХАНАСЯН до міста. БУРГОМІСТР дає знак, усі кричать "Слава", та вигуки затихають, коли двоє СЛУЖНИКІВ з'являються з чорною, дорогою домовиною і рушають з нею до Ґюллену. Тієї самої хвилини починає дзвонити ще не заставлений пожежний дзвін.

БУРГОМІСТР: Нарешті! Пожежний дзвін!

Люди йдуть за домовиною, ззаду видно покоївок Клер Цаханасян з вантажем. Ґюлленці допомагають їм нести незчисленні валізки. ПОЛІЦАЙ налагоджує рух і хоче й собі податись за почтом, але справа надходить двоє малих і товстих дідків з пискливими голосами. Вони тримаються за руки. Обидва

чепурно повдягані.

ОБИДВА: Ми в Ґюллені. Ми нюхаємо, нюхаємо, нюхаємо повітря, ґюлленське повітря. ПОЛІЦАЙ: Хто ви такі?

ОБИДВА: Ми належимо старій дамі, ми належимо старій

дамі. Вона зве нас Кобі й Лобі. ПОЛІЦАЙ: Пані Цаханасян поселилася в "Золотому

Апостолі". ОБИДВА (весело): Ми сліпі, ми сліпі. ПОЛІЦАЙ: Сліпі? Тоді я вас проведу. ОБИДВА: Дякую, пане поліцаю, красно дякую. ПОЛІЦАЙ (здивовано): Як же ви знаєте, що я поліцай,

коли ви сліпі?

ОБИДВА: З інтонації, з інтонації, всі поліцаї мають однакову інтонацію.

ПОЛІЦАЙ (недовірливо): Ви, либонь, мали досвід з поліцією, чоловіки?

ОБИДВА (дивуючись): Чоловіки! Він нас уважає за чоловіків.

ПОЛІЦАЙ: А хто ж ви, в біса, такі?

ОБИДВА: Ще побачите, ще побачите!

ПОЛІЦАЙ (збараніло): Принаймні, ви завжди веселі.

ОБИДВА: Нас годують котлетами й шинкою. Щодня, щодня.

ПОЛІЦАЙ: Так і я танцював би. Ходіть, дайте мені руку. Чудний гумор у чужинців.

Він веде їх до міста. ОБИДВА: До Бобі й Мобі, до Робі й Тобі!

Зміна сцени без завіси. Фасад залізничної станції і будки підноситься вгору. Середина "Золотого Апостола", можна

навіть спустити вивіску господи, її емблему: позолочену, статечну фігуру апостола, що зависає посеред приміщення. Занепала розкіш. Усе вилиняле, запорошене, поламане, зігниле, струхлявіле, гіпс облущений. Безконечна процесія носіїв валіз. Спершу вони заносять клітку, потім вантаж. БУРГОМІСТР і ВЧИТЕЛЬ сидять праворуч при чарці.

БУРГОМІСТР: Валізи, самі валізи, цілі гори, а оце щойно внесли леопарда в клітці, чорного, страшного.

УЧИТЕЛЬ: Домовину вона веліла поставити в окрему кімнату. Дивно.

БУРГОМІСТР: Світові дами мають свої примхи.

УЧИТЕЛЬ: Здається, ніби вона бажає залишитися тут надовше.

БУРГОМІСТР: Ще краше. Вона вже в Ілля в кулаці. Він її зве "Дика моя кіточко", "Відьмочко". Видурить у неї мільйони. За ваше здоров'я, пане вчителю. За те, щоб Клер Цаханасян оживила Бокмана.

УЧИТЕЛЬ: І фабрику Вагнера.

БУРГОМІСТР: І пансіон "Місце-на-сонці". Коли він оживе, все оживе: суспільство, гімназія, громадський добробут.

Вони цокаються чарками.

УЧИТЕЛЬ: Я більш як двадцять років виправляю шкільні завдання з латини і греки ґюлленських учнів, але що таке страхіття я довідався щойно годину тому. Мені аж мороз пішов по спині, як та стара дама в чорнім платті вийшла з потяга.

Наче Парка, грецька богиня долі. Вона повинна б зватися Кльото, не Клер, бо якраз про неї ще можна подумати, що вона пряде нитку життя.

Надходить ПОЛІЦАЙ і вішає шолом на гачок.

БУРГОМІСТР: Сядьте до нас, вахмістре.

ПОЛІЦАЙ сідає.

ПОЛІЦАЙ: Немає ніякої приємності працювати в цьому закутку. Але тепер ця руїна розквітне. Я оце саме був з мільярдеркою та крамарем Іллем у Петровій стодолі. Зворушлива сцена. Обоє були такі піднесені, наче в церкві. Мені було аж незручно, шо я там стояв. Тому я забрався геть, коли вони пішли до Конрадсвайлерського лісу. Справжня процесія. Спереду носильниця, поруч Ілль, позаду мажордом і її сьомий чоловік з вудкою.

УЧИТЕЛЬ: Зуживання чоловіків. Друга Лаїса.

ПОЛІЦАЙ: А далі ще тих двоє огрядних чоловіків. Чорт зна, шо воно означає.

УЧИТЕЛЬ: Щось моторошне. Привиди з Оркуса.

БУРТОМІСТЕР: Хотів би я знати, чого їм треба в Конрадсвайлерському лісі.

ПОЛІЦАЙ: Того самого, що і в Петровій стодолі, бургомістре. Вони відвідують ті місця, де колись, як то кажуть, палала їхня пристрасть.

УЧИТЕЛЬ: Яскравим полум'ям. Туз уже слід пригадати Шекспіра. Ромео і Джульєтту. Панове, я глибоко зворушений. Вперше відчуваю в Ґюллені античну велич.

БУРГОМІСТР: Передусім випиймо за нашого дорогого Ілля, який завдає собі стільки труду, щоб поліпшити нашу долю. Панове: за найулюбленішого громадянина міста, за мого наступника!

Апостол, емблема готелю, зникає вгорі. Зліва надходить четверо МІЩАН з простою, дерев'яною лавкою без спинки і ставлять її ліворуч. Перший вилазить на лавку, тримаючи велике картонне серце, на якому вирізані літери А + К; решта стають півколом з галузками в руках, удаючи дерева.

ПЕРШИЙ: Ми смереки, сосни, буки. ДРУГИЙ: Ми ялиці темно-сизі. ТРЕТІЙ: Мох, лишай, сплетіння плюшу. ЧЕТВЕРТИЙ: Тінь кушів і живоплоту. ПЕРШИЙ: Хмар мандрівка, крик пташиний. ДРУГИЙ: Пранімецькі темні нетрі. ТРЕТІЙ: Мухомори, дикі лані. ЧЕТВЕРТИЙ: Шепіт віття, давні мрії.

З глибини виходять, жуючи гуму, ПОЧВАРИ: в носильниці КЛЕР ЦАХАНАСЯН, поруч ІЛЛЬ. За ними ЧОЛОВІК VII, а геть позаду МАЖОРДОМ, який провадить за руку обох СЛІПЦІВ.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Це Конрадсвайлерський ліс. Робі й

Тобі, зупиніться. СЛІПЦІ: Зупиніться, Робі й Тобі, зупиніться. Робі й Тобі.

Клер ЦАХАНАСЯН сходить з носильниці й дивиться на ліс. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ось серце з нашими іменами, Альфреде. Майже вилиняло і розтяглося. Дерево виросло, його стовбур і конарі потовщали, як і ми самі. Вона йде до інших дерев.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Група німецьких дерев. Давно вже я

не проходила лісом своєї молодости, довго вже не

топтала листя і синього плющу. Ви, жувачі гуми,

погуляйте трохи там за кущами, мені не хочеться

завжди дивитися на ваші пики. А ти, Мобі, гайда до

потоку, до своєї риби.

Двоє ПОЧВАР з носильницею відходить ліворуч, ЧОЛОВІК VII — праворуч. КЛЕР ЦАХАНАСЯН сідає на лавку.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Дивися: лань!

ТРЕТІЙ підстрибом біжить геть. ІЛЛЬ: Час парування.

Він присідає коло неї.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: На цьому камені з льодовикової ери ми цілувалися. Більше ніж сорок п'ять років тому під цими буками, між мухоморами в моху. Мені було сімнадцять, а тобі не цілих двадцять. Потім ти одружився з Матільдою Блюмгард та з її галантерейною крамницею, а я зі старим Цаханасяном та з його мільярдами у Вірменії. Він знайшов мене в одному гамбурзькому борделі. Мої руді коси зачарували того старого, золотого хруща.

ІЛЛЬ: Кляро!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Одну Генрі Клей, Бобі! СЛІПЦІ: Одну Генрі Клей, одну Генрі Клей!

З глибини виступає МАЖОРДОМ, подає їй сигару і припалює її.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Шаную сигари. Властиво, я могла б курити сигари свого чоловіка, але я їм не довіряю.

ІЛЛЬ: Я одружився з Матільдою Блюмгард задля тебе.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Вона мала гроші.

ІЛЛЬ: Ти була молода й гарна. Тобі належало прийдешнє. Я хотів твого щастя. Того й мусив зректися свого.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Тепер настало те прийдешнє.

ІЛЛЬ: Якби ти тут залишилася, то зійшла б ні на що, як і я.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ти зійшов ні на що?

ІЛЛЬ: Занепалий крамар у занепалому містечку.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Тепер я маю гроші.

ІЛЛЬ: Я живу в пеклі, відколи ти пішла від мене.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: А я сама стала пеклом.

ІЛЛЬ: Я викручуюся з родиною, як можу, і кожного дня вона докоряє мені за наші злидні.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Матільдочка не ущасливила тебе?

ІЛЛЬ: Найважливіше, що ти щаслива.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: А твої діти?

ІЛЛЬ: Не мають ніяких ідеалів.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ще матимуть.

Він мовчить. Обоє втупилися зором у ліс своєї молодости.

ІЛЛЬ: У мене смішне життя. Я властиво навіть не виїздив з містечка. Раз був у Берліні, та раз у Тесіні, оце й усе. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: І не треба. Я знаю світ. ІЛЛЬ: Бо ти завжди могла їздити. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Бо він мені належить.

Він мовчить, вона курить.

ІЛЛЬ: Тепер усе зміниться.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Певне.

ІЛЛЬ (насторожено): Ти нам поможеш?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я не покину напризволяще містечка

своєї молодости. ІЛЛЬ: Нам треба мільйонів. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Мало. ІЛЛЬ (захоплено): Дика моя кіточко!

Він радісно ляскає її по лівому стегні і, зойкнувши з болю,

відсмикує руку.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Боляче. Ти ляснув по шарнірах моєї протези.

ПЕРШИЙ дістає з кишені штанів стару люльку та іржавого ключа й починає стукати ключем по люльці.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Дятел!

ІЛЛЬ: Як тоді, коли ми були молоді й відважні, коли ми гуляли в Конрадсвайлерському лісі в дні нашого кохання. Ясне кружало сонця над ялицями, далекі отари хмар і голос зозулі десь у нетрях.

ЧЕТВЕРТИЙ: Ку-ку! Ку-ку!

ІЛЛЬ намацує ПЕРШОГО.

ІЛЛЬ: Холодне дерево, і вітер у гіллі, шумить наче морський прибій. Як колись, усе як колись.

Троє ЧОЛОВІКІВ, що вдають дерева, дмуть і вимахують руками.

ІЛЛЬ: Ех. якби вернути той час, відьмочко. Якби нас життя було не розділило.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ти бажав би цього?

ІЛЛЬ: Ще б пак! Я ж люблю тебе!

Він цілує її в правицю.

ІЛЛЬ: Та сама біла холодна рука.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Помилка. Це також протеза. Слонова кістка.

Ілль, переляканий, пускає руку.

ІЛЛЬ: Кляро, невже в тебе все протези?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Майже все. Після аварії літака в

Афґаністані. Я єдина вилізла з-під уламків. Навіть

залога загинула. Я незнищима.

СЛІПЦІ: Незнищима, незнищима.

Лунає врочиста музика духових інструментів. Апостол, емблема готелю, знову спускається вниз. Ґюлленці заносять столи; на них — нужденні, подерті обруси, посуд, страви. Столів три: посередині, ліворуч і праворуч, рівнобіжно до публіки. З глибини сцени надходить ПАРОХ. Напливають ГРОМАДЯНИ ҐЮЛЛЕНУ, один у гімнастичному трико. З'являються також БУРГОМІСТР, УЧИТЕЛЬ, ПОЛІЦАЙ. Оплески. БУРГОМІСТР підходить до лавки, де сидить КЛЕР ЦАХАНАСЯН та ІЛЛЬ, ДЕРЕВА знову обернулися на людей і відступили назад.

БУРГОМІСТР: Це оплески вам, вельмишановна пані.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Це оплески музикам, бургомістре. Вони чудово дмуть, а перед тим гімнастичний гурток зробив прекрасну піраміду. Я люблю чоловіків у трико і в коротких штанцятах. Вони виглядають так природно.

БУРГОМІСТР: Дозвольте повести вас до столу? Він веде Клер Цаханасян до середнього столу і знайомить її зі

своєю ЖІНКОЮ.

БУРГОМІСТР: Моя дружина.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН оглядає її крізь лорнет.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ґанночка Дурнолоб, наша відмінниця.

Він знайомить її з другою ЖІНКОЮ, виснаженою, як і його власна, з тим самим виразом гіркоти.

БУРГОМІСТР: Пані Ілль.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Матільдочка Блюмгард. Пригадую собі, як ти чигала на Альфреда за дверима крамниці. Ти змарніла й поблідла, моя голубко.

Справа вскакує ЛІКАР, п'ятдесятирічний, присадкуватий чоловік, з вусами, наїженим чорним чубом, близнами від шпаги на обличчі, в старому фраку.

ЛІКАР: Я ще вчасно допхався на своєму старому Мерседесі.

БУРҐОМ1СТЕР: Доктор Ніслін, наш лікар.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН дивиться на ЛІКАРЯ крізь лорнет; він цілує

їй руку.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Цікаво. Ви виписуєте посвідки смерті? ЛІКАР (збитий з пантелику): Посвідки смерти? КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Хтось же у вас помирає. ЛІКАР: Звичайно, шановна пані. Це мій обов'язок.

Наказ начальства. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: У майбутньому посвідчите смерть з

паралічу серця. ІЛЛЬ (сміється): Чудово, просто чудово! КЛЕР ЦАХАНАСЯН відвертається від ЛІКАРЯ оглядає ГІМНАСТА

в трико.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Зробіть свою вправу ще раз.

ГІМНАСТ присідає, махає руками.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Надзвичайні м'язи. Чи ви вже кого

задушили ними? ГІМНАСТ (присідаючи, спанталичено): Задушив? КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Закиньте ще раз руки на спину,

пане гімнасте, а потім прогніться лежачи. ІЛЛЬ (сміючись): У Кляри золотий гумор. Такі жарти,

що можна зі сміху вмерти.

ЛІКАР ще й досі не отямився.

ЛІКАР: Не знаю. Від таких жартів мені мороз іде поза шкірою.

ІЛЛЬ (таємниче): Вона обіцяла мільйони!

БУРГОМІСТР захлинається.

БУРГОМІСТР: Мільйони?

ІЛЛЬ: Мільйони.

ЛІКАР: А бий тебе сила Божа!

МІЛЬЯДЕРКА відвертається від ГІМНАСТА.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Тепер я голодна, бургомістре.
БУРГОМІСТР: Ми тільки чекаємо вашого чоловіка, шановна пані.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Не треба на нього чекати. Він ловить рибу, і я з ним розлучуся. БУРГОМІСТР: Розлучитеся?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Мобі також здивується. Я одружуся

з німецьким кіноактором. БУРГОМІСТР: Але ж ви сказали, що ваше подружжя

щасливе.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Кожне моє подружжя щасливе. Але мрія моєї молодості була одружитися в ґюллен-ському соборі. Треба здійснити свої молодечі мрії. То буде так урочисто!

Всі сідають. КЛЕР ЦАХАНАСЯН — між БУРГОМІСТРОМ та ІЛЛЕМ, поруч Ілля — ПАНІ ІЛЛЬ, а поруч БУРГОМІСТРА — його ДРУЖИ НА. Праворуч, коло іншого столу, УЧИТЕЛЬ, ПАРОХ і ПОЛІЦАЙ. Ліворуч — чотири ЧОЛОВІКИ. Дальші гості з жінками — в глибині, де ясніє транспарант "Ласкаво просимо, Клер!"

БУРГОМІСТР, сяючи з радості, підводиться вже з обв'язаною серветкою, і стукає в свою склянку.

БУРГОМІСТР: Шановна пані, дорогі мої ґюлленці. Минуло сорок п'ять років відтоді, як ви покинули наше містечко, що його збудував курфюрст Гассо Шляхетний і що так мирно розташувалось між Конрадсвайлерським лісом і Пюкенрідською долиною. Сорок п'ять років, понад чотири десятиріччя, шмат часу. Багато чого сталось від тієї пори, багато прикрого. Невесело було в світі, невесело в нас. Але все ж таки ми не забули вас, шановна пані, наша Клер. (Оплески). Ні вас, ні вашої родини. Ваша чудова, міцна мов горіх мати, (ІЛЛЬ шепче йому щось на вухо), що, на жаль, надто рано померла на сухоти, ваш популярний батько, що спорудив при залізничій станції будову, яку дуже часто відвідують (ІЛЛЬ шепче йому щось на вухо), яку високо ставлять фахівці й аматори, ще живуть у наших споминах як найкращі, наймоторніші з нас. А особливо вас, шановна пані, коли ви білявим (ІЛЛЬ шепче йому щось на вухо) рудим, кучерявим дівчиськом гасали нашими, на жаль, занепалими тепер вулицями — хто вас не знав! Уже тоді кожний відчував чар вашої особистості, здогадувався про майбутній ваш злет до запоморочливих вершин суспільства. (Він достає нотатник). Ви лишилися в нашій пам'яті назавжди. До речі: ваші успіхи в школі ще й досі правлять учителям за приклад, бо ж вони були просто дивовижні якраз у найважливішому предметі: в ботаніці й зоології, що свідчить про ваше співчуття до всього живого, яке потребує охорони. Ваша любов до справедливости і ваша доброчинність уже тоді викликали подив широких кіл (Гучні оплески). Наша Клер добувала їжу для однієї вбогої вдови, купувала їй картоплю за свої гірко зароблені в сусідів гроші і тим рятувала її від голодної смерти,— це тільки один із її добродійних учинків. (Гучні оплески). Шановна пані, дорогі ґюлленці, ніжні паростки цих чудових нахилів вибуяли потім: руда вітрогонка стала дамою, що ущедряє світ своєю ласкою:

варто тільки пригадати собі її громадські фонди, її санаторії для матерів, її харчувальні заклади, її допомоги мистцям, її дитячі ясла, тому я хочу гукнути тепер: хай живе наша краянка, що повернулася на батьківщину: Слава! Слава! (Оплески)

КЛЕР ЦАХАНАСЯН підводиться.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Бургомістре, ґюлленці. Ваша безкорислива радість з приводу моєї гостини зворушила мене. Щоправда, я була дитиною трохи не така, як змалював бурґомістер у своїй промові: у школі мене періщили, а картоплю для вдови Боль я крала, разом з Іллем, не на те, щоб врятувати стару звідницю від голодної смерти, а щоб раз полежати з Іллем у ліжку, де було приємніше, ніж у Конрадсвайлерському лісі чи у Петровій стодолі. Та, щоб додати вам ще більше радості, хочу зразу заявити, що я ладна подарувати Ґюлленові один мільярд. П'ятсот мільйонів містові, а п'ятсот мільйонів розділити на кожну родину.

Мертва тиша. БУРГОМІСТР (заїкуючись): Мільярд.

Всі ще занімілі з дива.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: При одній умові.

Усі вибухають несамовитим радісним галасом: танцюють, вилазять на крісла, гімнаст робить фігури і т.д. Ілль захоплено барабанить собі в груди.

ІЛЛЬ: Кляро! Золота! Чудова! Луснути можна! Чисто моя відьмочка!

Цілує її.

БУРГОМІСТР: Ви сказали, з однією умовою, шановна пані. Чи міг би я довідатись про цю умову?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я її назву. Я даю вам один мільярд і купую собі за неї справедливість.

Мертва тиша.

БУРГОМІСТР: Як це розуміти, шановна пані? КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Так, як я сказала. БУРГОМІСТР: Але ж справедливість не можна купити. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Все можна купити. БУРГОМІСТР: Я й досі вас не розумію. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Виходь, Бобі.

Справа між столи виходить МАЖОРДОМ і знімає окуляри.

МАЖОРДОМ: Не знаю, чи хто з вас пізнає ще мене.

УЧИТЕЛЬ: Головний суддя Ґофер.

МАЖОРДОМ: Так. Головний суддя Ґофер. Сорок п'ять років тому я був головний суддя у Ґюллені, потім перейшов до каффіґенського апеляційного суду, а двадцять п'ять років тому пані Цаханасян запропонувала мені працювати в неї мажордомом. Я погодився. Може, це трохи й дивна кар'єра для людини з вищою освітою, але платню запропоновано таку фантастичну...

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ближче до справи, Бобі.

МАЖОРДОМ: Як ви почули, пані Клер Цаханасян дає мільярд і хоче за нього справедливости. Іншими словами: пані Клер Цаханасян дає мільярд, коли ви направите зло, яке їй заподіяв Ґюллен. Прошу, пане Іллю.

ІЛЛЬ встає, зляканий і здивований водночас.

ІЛЛЬ: Чого ви хочете від мене? МАЖОРДОМ: Підійдіть сюди, пане Іллю. ІЛЛЬ: Прошу.

Він підходить до столу праворуч. Збентежено всміхається.

Здвигає плечима.

МАЖОРДОМ: Це було 1910 року. Я був головним суддею в Ґюллені і мав розглядати позив про батьківство. Клер Цаханасян, тоді Кляра Вешер, позивала вас, пане Іллю, що ви були батьком її дитини.

ІЛЛЬ мовчить.

МАЖОРДОМ: Ви тоді заперечили своє батьківство, пане

Іллю. Ви привели двох свідків. ІЛЛЬ: Давні історії. Я був молодий і легковажний. МАЖОРДОМ: Тобі й Робі, приведіть Кобі й Лобі.

Двоє ПОЧВАР, жуючи гуму, вводять на середину сцени сліпих ЄВНУХІВ, що весело тримаються за руки.

ОБИДВА: Ми тут, ми тут!

МАЖОРДОМ: Ви пізнаєте їх, пане Іллю?

ІЛЛЬ мовчить.

ОБИДВА: Ми — Кобі й Лобі, ми — Кобі й Лобі.

ІЛЛЬ: Я їх не знаю.

ОБИДВА: Ми змінилися, ми змінилися.

МАЖОРДОМ: Назвіть імена.

ПЕРШИЙ: Якоб Гюнляйн. Якоб Гюнляйн.

ДРУГИЙ: Людвіґ Шпарр. Людвіґ Шпарр. МАЖОРДОМ: Ну, пане Іллю. ІЛЛЬ: Я нічого про них не знаю.

МАЖОРДОМ: Якобе Гюнляйне, Людвіґу Шпарре, ви

знаєте пана Ілля? ОБИДВА: Ми сліпі, ми сліпі. МАЖОРДОМ: Пізнаєте його з голосу? ОБИДВА: З голосу, з голосу.

МАЖОРДОМ: 1910 року я був суддею, а ви свідками. Що

ви присягали перед ґюлленським судом, Людвіґу

Шпарре і Якове Гюнляйне? ОБИДВА: Що ми спали з Клярою, що ми спали з Клярою. МАЖОРДОМ: Ви так заприсяглись переді мною. Перед

судом, перед Богом. Чи то була правда? ОБИДВА: Ми фальшиво присягали, ми фальшиво

присягали.

МАЖОРДОМ: Чому, Людвіґу Шпарре і Якобе Гюнляйне? ОБИДВА: Ілль нас підкупив, Ілль нас підкупив.

МАЖОРДОМ: Чим?

ОБИДВА: Літром горілки, літром горілки. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Розкажіть тепер, що я з вами зробила, Кобі й Лобі. МАЖОРДОМ: Розкажіть.

ОБИДВА: Пані веліла нас розшукати. Пані веліла нас розшукати.

МАЖОРДОМ: Так, Клер Цаханасян веліла вас розшукати. Вас шукали по цілому світі. Якоб Гюнляйн емігрував до Канади, Людвіг Шпарр до Австралії. Але вона вас знайшла. Що вона з вами зробила?

ОБИДВА: Вона віддала нас Тобі й Робі. Вона нас віддала Тобі й Робі.

МАЖОРДОМ: А що зробили з вами Тобі й Робі?

ОБИДВА: Осліпили й кастрували, осліпили й кастрували.

МАЖОРДОМ: Ось і ціла історія: Суддя, оскаржений, два фальшиві свідки, фальшиве оскарження 1910 року. Правда, позивачко?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН встає. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Так.

ІЛЛЬ (тупає ногою): Задавнене, все задавнене! Давня,

дурна історія! МАЖОРДОМ: Що сталося з дитиною, позивачко? КЛЕР ЦАХАНАСЯН (тихо): Вона жила один рік. МАЖОРДОМ: Що сталося з вами? КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я зробилася повією. МАЖОРДОМ: Чому?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Мене зробив нею вирок суду.
МАЖОРДОМ: А тепер ви хочете справедливості, Клер Цаханасян?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я можу собі її дозволити. Один мільярд Ґюлленові, коли хто вб'є Альфреда Ілля.

Мертва тиша. ПАНІ ІЛЛЬ кидається до ІЛЛЯ і обіймає його.
ПАНІ ІЛЛЬ: Фреді!

ІЛЛЬ: Відьмочко! Ти не можеш вимагати цього! Життя давно йде далі.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Життя йде далі, але я нічого не забула, Іллю. Ні Конрадсвайлерського лісу, ні Петрової стодоли, ні спочивальні вдови Боль, ні твоєї зради. Тепер ми обоє постарілися, ти скапцанів, мене пошматували ножами хірурги, час нам розрахуватися: ти вибрав своє життя і змусив мене вибрати моє. Ще недавно в лісі нашої молодості, повному спогадів про минуле, ти хотів стерти час. Тепер я його стерла і жадаю справедливості, справедливості за мільярд. БУРГОМІСТР встає блідий, сповнений гідності.

БУРГОМІСТР: Пані Цаханасян: ми ще в Європі, ми ще не дикуни. Від імені міста Ґюллена я відкидаю вашу пропозицію. В ім'я людяності. Краще ми залишимося бідні, ніж поплямлені кров'ю.

Гучні оплески.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я почекаю.

ДІЯ ДРУГА

Містечко, тільки позначене. У глибині сцени готель "Золотий Апостол", зовні. Занедбаний фасад у юґендстилі. Балкон. Праворуч напис: "Альфред Ілль, крамниця". Внизу брудний прилавок, за ним полиці з давнім крамом. Коли хтось задзвонить крізь уявні двері до крамниці, тоненько дзеленькає дзвінок. Ліворуч напис: "Поліція". Внизу дерев'яний стіл з телефоном. Два стільці. Ранок. РОБІ й ТОБІ жують гуму, несуть через сцену до готелю вінки і квіти, наче на похорон. ІЛЛЬ дивиться на них у вікно. Його ДОНЬКА навколішки замітає підлогу. СИН бере

цигарку в рот.

ІЛЛЬ: Вінки.

СИН: Щоранку їх приносять зі станції.

ІЛЛЬ: На порожню домовину в "Золотому Апостолі".

СИН: Цим нікого не залякає.

ІЛЛЬ: Містечко заступилося за мене.

СИН запалює цигарку.

ІЛЛЬ: Чи мама прийде снідати?

ДОНЬКА: Ні, лишиться нагорі. Вона стомилася.

ІЛЛЬ: Ви маєте добру матір, діти. Справді. Мушу вам це сказати. Добру матір. Хай залишається нагорі, хай спочине. Ми самі поснідаємо. Давно вже ми разом не снідали. Я даю яйця й американську консервовану шинку. Раз поснідаємо по-

панському. Як за добрих часів, коли ще процвітав пансіон "Місце-на-сонці".

СИН: Вибачай, тату.

Гасить цигарку.

ІЛЛЬ: Ти не хочеш снідати з нами, Карле?

СИН: Я йду на станцію. Там один робітник захворів.

Може, їм треба когось замість нього. ІЛЛЬ: Праця на станції на пекучому сонці не личить

моєму синові. СИН: Краще така, ніж жодна.

Іде. Донька встає. ДОНЬКА: І я піду, тату.

ІЛЛЬ: Ти також. Он як. А куди, якщо можна спитати

шановну панну? ДОНЬКА: На біржу праці. Може, де є місце.

Донька йде. Ілль, зворушений, чхає в хустинку. ІЛЛЬ: Добрі діти, щирі діти.

З балкона чути кілька тактів гітари.

ГОЛОС КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Подай мені мою ліву ногу, Бобі. ГОЛОС МАЖОРДОМА: Я не можу її знайти. ГОЛОС КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Вона за букетом із заручин, на комоді.

До ІЛЛЯ приходить покупець. (ПЕРШИЙ).

ІЛЛЬ: Добридень, пане Гофбауере.

ПЕРШИЙ: Цигарки.

ІЛЛЬ: Як кожного ранку. ПЕРШИЙ: Не ті. Я хотів би зелені. ІЛЛЬ: Вони дорожчі. ПЕРШИЙ: Запишіть набір.

ІЛЛЬ: Тому, що це ви, Гофбауере, і тому, що нам треба

триматися гуртом.

ПЕРШИЙ: Хтось грає на гітарі.

ІЛЛЬ: Один із тих почвар із Сінґ-Сінґу.

З готелю виходять СЛІПЦІ, з вудками й іншим приладдям до

рибальства.

ОБИДВА: Доброго ранку, Альфреде, доброго ранку. ІЛЛЬ: Ідіть до біса!

ОБИДВА: Ми йдемо рибу ловити, ми йдемо рибу ловити.

Відходять ліворуч.

ПЕРШИЙ: Пішли до ґюлленського потоку. ІЛЛЬ: З вудками її сьомого чоловіка. ПЕРШИЙ: Кажуть, що він утратив свої плантації тютюну. ІЛЛЬ: Вони також належать мільярдерці. ПЕРШИЙ: Зате відбудеться колосальне весілля з її восьмим. Вчора святкували заручини.

На балкон у глибині сцени виходить КЛЕР ЦАХАНАСЯН у халаті. Вона рухає правою рукою і лівою ногою. Цю сцену можуть супроводити поодинокі звуки гітари, десь так, як музика супроводить речитатив опери, залежно від змісту діалогів — часом вальс, часом уривки різних національних гімнів тощо.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я знову змонтована. Вірменську народну мелодію, Робі.

Музика на гітарі.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Найулюбленіша пісня Цаханасяна. Він ладен був завжди її слухати. Кожного ранку. То був класичний чоловік, той старий крез із си-лою-силенною танкерів і стайнями верхових коней. Та ще мав мільярди. З таким варто було одружитися. Він був великий метр і великий балетмейстер, обізнаний у всякому чортовинні. Я підгляділа в нього.

Приходять дві ЖІНКИ. Вони подають ІЛЛЕВІ свої молочники.

ПЕРША ЖІНКА: Молока, пане Іллю.

ДРУГА ЖІНКА: Мій молочник, пане Іллю.

ІЛЛЬ: Доброго ранку, пані. По літрові молока кожній.

Він відкриває бідон і хоче зачерпнути молока.

ПЕРША ЖІНКА: Незбираного молока, пане Іллю. ДРУГА ЖІНКА: Два літри незбираного молока, пане Іллю. ІЛЛЬ: Незбираного молока.

Він відкриває інший бідон і набирає молока.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН милується ранком крізь лорнет.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Гарний осінній ранок. Легенький туман на вуличках, срібляста імла, а над нею фіалкове небо, таке, як малював граф Гольк, мій третій чоловік, міністр закордонних справ. Він на дозвіллі бавився малярством. Потворним.

Церемонно сідає.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Граф весь був потворний.

ПЕРША ЖІНКА: І масла. Двісті грамів.

ДРУГА ЖІНКА: І білого хліба. Два кілограми.

ІЛЛЬ: Ви, бачу, дістали добрий спадок, добрий спадок.

ОБИДВІ: Запишіть набір.

ІЛЛЬ: Усі за одного, один за всіх.

ПЕРША ЖІНКА: Ще шоколадку за дві двадцять. ДРУГА ЖІНКА: За чотири сорок. ІЛЛЬ: Також записати?

ПЕРША ЖІНКА: Також.

ДРУГА ЖІНКА: Ми з'їмо її тут, пане Іллю.

ПЕРША ЖІНКА: У вас тут найкраще, пане Іллю.

Вони сідають у глибині крамниці і їдять шоколадку.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Одну сигару Вінстон. Тепер, коли ми розлучилися, я хочу покоштувати ще ґатунок мого сьомого чоловіка. Бідолашний Лобі з своєю пристрастю до рибальства. Сидить десь тепер сумний у потязі до Португалії.

МАЖОРДОМ подає сигару й припалює її.

ПЕРШИЙ: Он вона на балконі, пахкає сигарою.

ІЛЛЬ: Завжди непристойно дорогі ґатунки.

ПЕРШИЙ: Марнотратниця. Хоч би сором мала перед зубожілим людством.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН (курячи): Дивно. Досить пристойна.

ІЛЛЬ: Вона прогадала. Я старий грішник, Ґофбауере, хто без гріха? Я їй у молодечі роки встругнув кепський жарт, та коли в "Золотому Апостолі" всі ґюлленці одностайно відкинули її пропозицію, то була найкраща година в моєму житті.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Віскі, Бобі. Чистого.

Приходить ДРУГИЙ покупець, збіднілий, обшарпаний, як і всі.

ДРУГИЙ: Доброго ранку. Сьогодні буде гаряче.

ПЕРШИЙ: Добра погода, тримається.

ІЛЛЬ: Скільки в мене покупців сьогодні! То було ніхто

не приходив, а це декілька днів плавом пливуть. ПЕРШИЙ: Ми стоїмо за вас. За нашого Ілля. Непохитно. ЖІНКА (жуючи шоколадку): Непохитно, пане Іллю,

непохитно.

ДРУГИЙ: Кінець-кінцем, ти — найпопулярніша людина в містечку.

ПЕРШИЙ: Маєте найбільшу вагу в громаді. ДРУГИЙ: Тебе на весну виберуть бургомістром.

ПЕРШИЙ: Неодмінно.

ЖІНКА (жуючи шоколадку): Неодмінно, пане Іллю,

неодмінно. ДРУГИЙ: Горілки.

ІЛЛЬ бере з полиці пляшку. МАЖОРДОМ наливає віскі.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Збуди нового. Я не люблю, коли мої

чоловіки так довго сплять. ІЛЛЬ: Три десять. ДРУГИЙ: Не тієї. ІЛЛЬ: Ти завжди пив цю.

ДРУГИЙ: Коньяку.

ІЛЛЬ: Коньяк коштує двадцять тридцять п'ять. Ніхто не

може собі такого дозволити. ДРУГИЙ: Треба ж хоч раз собі розважити душу.

Сценою перебігає майже гола дівчина, за нею Тобі.

ПЕРША ЖІНКА (жуючи шоколадку): Ганьба, як та Луїза поводиться.

ДРУГА ЖІНКА (жуючи шоколадку): До того вона заручена з білявим музикантом, що живе на вулиці Бертольда Шварца.

Ілль дістає з полиці коньяк.

ІЛЛЬ: Прошу.

ДРУГИЙ: І тютюну. До люльки.

ІЛЛЬ: Гаразд.

ДРУГИЙ: Імпортованого.

ІЛЛЬ підраховує все.

На балкон виходить ЧОЛОВІК VIII, кіноактор, високий, стрункий, з рудими вусами, в халаті. Його може грати той самий артист, що грав чоловіка VII.

ЧОЛОВІК VIII: Гопсі, правда як чудово? Наш перший сніданок після заручин. Наче сон. Балкончик, шелестить липа, дзюркотить водограй біля ратуші, по бруку бігають декілька курок, десь жінки гомонять про свої малі турботи, а за дахами — вежі собору!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Сідай, Гобі, не говори. Краєвид я бачу сама, а думки — не твоя парафія.

ДРУГИЙ: Тепер і чоловік сидить з нею.

ПЕРША ЖІНКА (жуючи шоколадку): Восьмий.

ПЕРША ЖІНКА (жуючи шоколадку): Гарний мужчина, кіноактор. Моя донька бачила його в ролі конокрада в одному фільмі Ґанґгофера.

ПЕРША ЖІНКА: А я в ролі священика в фільмі Ґрема Ґріна. ЧОЛОВІК VIII цілує Клер. Акорд гітари.

ДРУГИЙ: Все можна мати за гроші (спльовує).

ПЕРШИЙ: Не в нас.

Він стукає кулаком по столу.

ІЛЛЬ: Двадцять три вісімдесят. ДРУГИЙ: Запиши.

ІЛЛЬ: Цього тижня я зроблю виняток, але щоб ти мені заплатив на перше, коли дістанеш допомогу для безробітних.

ДРУГИЙ іде до дверей.

ІЛЛЬ: Гельмесбергере!

Той стає. ІЛЛЬ підходить до нього. ІЛЛЬ: В тебе нові черевики. Жовті, нові черевики.

ДРУГИЙ: Ну і що?

ІЛЛЬ дивиться ПЕРШОМУ на ноги.

ІЛЛЬ: Ви також, Гофбауере. Ви також маєте нові черевики.

Він переводить погляд на ЖІНОК і переляканий підходить до

них.

ІЛЛЬ: Ви також. Нові, жовті черевики. Нові, жовті черевики.

ПЕРШИЙ: Не знаю, що ви бачите в цьому особливого.

ДРУГИЙ: Не можна ж вічно ходити в старих черевиках.

ІЛЛЬ: Нові черевики. Як ви спромоглися на нові черевики?

ЖІНКИ: Ми сказали записати їх набір, пане Іллю, сказали записати набір.

ІЛЛЬ: Ага, сказали записати їх набір. І мені сказали записати набір. Кращий тютюн, ліпше молоко, коньяк. Як це ви раптом здобули кредит по крамницях?

ДРУГИЙ: Адже ми в тебе також маємо кредит. ІЛЛЬ: А чим думаєте заплатити?

Мовчання. Він починає закидати покупців крамом. Усі втікають. ІЛЛЬ: А чим ви думаєте заплатити? Чим? Чим?

Біжить у глибину.

ЧОЛОВІК VIII: Галас у містечку.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Дрібноміщанське життя.

ЧОЛОВІК VIII: Здається, у тій крамниці внизу щось сталося.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Певно сваряться за ціни на рибу.

Гучний акорд гітари. ЧОЛОВІК VIII підскакує.

ЧОЛОВІК VIII: Ради Бога, Гопсі! Ти чула?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Чорний леопард. Розлютився.

ЧОЛОВІК VIII (здивовано): Чорний леопард?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Від мароканського паші. Подарунок. Бігає в салоні поруч. Великий, злий кіт з блискучими очима. Я його дуже люблю.

До столу ліворуч сідає ПОЛІЦАЙ. П'є пиво. Говорить повільно й розважно. Ззаду надходить ІЛЛЬ.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Можеш накривати стіл, Бобі. ПОЛІЦАЙ: Чого вам треба, Іллю? Сідайте.

ІЛЛЬ стоїть.

ПОЛІЦАЙ: Ви тремтите.

ІЛЛЬ: Я вимагаю заарештувати Клер Цаханасян.

ПОЛІЦАЙ натоптує свою люльку і повільно її запалює.

ПОЛІЦАЙ: Дивно. Дуже дивно.

МАЖОРДОМ слугує біля столу, приносить пошту.

ІЛЛЬ: Я вимагаю цього як майбутній бургомістр. ПОЛІЦАЙ (пускаючихмари диму): Вибори ще не відбулися. ІЛЛЬ: Негайно заарештуйте ту даму. ПОЛІЦАЙ: Себто, ви хочете подати позов на ту даму.

Чи її потім заарештують, вирішує поліція. Чи та

дама зробила якийсь злочин? ІЛЛЬ: Вона вимагає від мешканців нашого міста, щоб

вони мене вбили. ПОЛІЦАЙ: І тому я маю її отак просто заарештувати?

Він наливає собі пива. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Пошта. Пише Айк і Неру. Вітають мене. ІЛЛЬ: Це наш обов'язок. ПОЛІЦАЙ: Дивно. Надзвичайно дивно.

П'є пиво.

ІЛЛЬ: Нема нічогісенько дивного.

ПОЛІЦАЙ: Дорогий Іллю, це не така проста річ. Обміркуймо цю справу тверезо. Та дама зробила містові Ґюллен пропозицію: за мільярд — вас... Ви знаєте, що я маю на гадці. Все — правда, я був присутній. Але це ще не причина, щоб поліція вживала якихось заходів проти пані Клер Цаханасян. Кінець-кінцем, ми зв'язані законами.

ІЛЛЬ: Ідеться про намову на вбивство.

ПОЛІЦАЙ: Слухайте, Іллю. Про намову на вбивство йшлося б тільки тоді, коли б пропозиція вбити вас була зроблена поважно. Це ж ясно.

ІЛЛЬ: Я теж так думаю.

ПОЛІЦАЙ: Отож. А її не можна вважати за поважну, бо платня один мільярд — перебільшена, це ж самі мусите визнати. За таке дають тисячу або, може, дві, більше напевне ні, а то знов таки підтверджує, що пропозиція не була поважна, а навіть якби й була, то поліція не може взяти поважно слова тієї дами, бо тоді вийшло б, що вона здуріла, зрозуміло?

ІЛЛЬ: Пропозиція загрожує мені, пане вахмістре, чи та дама здуріла, чи ні. Цілком логічно.

ПОЛІЦАЙ: Нелогічно. Вам може загрожувати не пропозиція, а тільки виконання пропозиції. Назвіть мені дійсну спробу виконати ту пропозицію, чи хоча б навіть людину, що цілиться на вас із рушниці, і я примчу, мов вітер. Але якраз тієї пропозиції ніхто не береться виконати, навпаки.Заява у "Золотому Апостолі" була надзвичайно зворушлива. Мушу вас, хоч і запізно, поздоровити.

П'є пиво.

ІЛЛЬ: Я не такий певний, як ви, пане вахмістре. ПОЛІЦАЙ: Не такий певний?

ІЛЛЬ: Мої клієнти купують краще молоко, кращий хліб,

кращі цигарки. ПОЛІЦАЙ: Ну, то тіштеся! Ваше підприємство йде вгору.

П'є пиво.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Купи акції Дюпона, Бобі.

ІЛЛЬ: Гельмсбергер купив у мене коньяк. А він уже

роками нічого не заробляє і живе на громадських

харчах.

ПОЛІЦАЙ: Я також спробую сьогодні ввечері коньяку. Мене запросили до Гельмсберґерів.

П'є пиво.

ІЛЛЬ: Всі носять жовті черевики. Нові жовті черевики. ПОЛІЦАЙ: Що ви маєте проти нових черевиків? Зрештою, в мене також нові черевики.

Показує ноги.

ІЛЛЬ: І у вас. ПОЛІЦАЙ: Гляньте.

ІЛЛЬ: Також жовті. І ви п'єте пільзенське пиво. ПОЛІЦАЙ: Воно смачне. ІЛЛЬ: Раніше ви пили тутешнє. ПОЛІЦАЙ: Воно було гидке.

Грає радіо.

ІЛЛЬ: Чуєте? ПОЛІЦАЙ: Що таке? ІЛЛЬ: Музика. ПОЛІЦАЙ: "Весела вдова". ІЛЛЬ: Радіо.

ПОЛІЦАЙ: Це в Гаґгольцера, поруч. Він повинен був зачинити вікно.

Записує в нотатник.

ІЛЛЬ: А де в Гаґгольцера взялося радіо? ПОЛІЦАЙ: То його справа.

ІЛЛЬ: А чим ви, пане вахмістре, заплатите за пільзен-

ське пиво й за нові черевики? ПОЛІЦАЙ: Це моя справа.

Дзвонить телефон на столі. ПОЛІЦАЙ знімає трубку.

ПОЛІЦАЙ: Ґюлленський поліційний пост.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Зателефонуй росіянам, Бобі, що я

погоджуся на їхню пропозицію. ПОЛІЦАЙ: Буде зроблено.

Кладе трубку.

ІЛЛЬ: Чим мої клієнти платитимуть? ПОЛІЦАЙ: Це поліцію не обходить.

Він встає і знімає рушницю зі спинки крісла.

ІЛЛЬ: Але мене обходить. Бо вони платитимуть мною. ПОЛІЦАЙ: Вам ніхто не загрожує.

Він починає заряджати рушницю.

ІЛЛЬ: Місто заборговується. Разом з боргами росте добробут. А з ростом добробуту росте потреба мене вбити. Отож, тій дамі вистачає просто сидіти на балконі, попивати каву, курити сигари й вичікувати. Тільки вичікувати.

ПОЛІЦАЙ: Ви фантазуєте.

ІЛЛЬ: Ви всі вичікуєте.

Він стукає по столу.

ПОЛІЦАЙ: Ви перепилися.

Заходиться коло рушниці.

ПОЛІЦАЙ: Ну от, тепер вона заряджена. Можете заспокоїтись. Поліція на те, щоб підтримувати пошану до законів, забезпечувати лад, охороняти громадян. Вона свідома свого обов'язку. Якби десь з якогось боку з'явився хоч найменший натяк на небезпеку, вона негайно вжила б заходів, пане Іллю, можете на неї покластися.

ІЛЛЬ (тихо): Чому у вас золотий зуб у роті, вахмістре?

ПОЛІЦАЙ: Га?

ІЛЛЬ: Новий, блискучий золотий зуб.

ПОЛІЦАЙ: Чи ви здуріли?

ІЛЛЬ бачить, що дуло рушниці звернене на нього і поволі

підносить руки.

ПОЛІЦАЙ: Я не маю часу сперечатись про ваші химери, чоловіче. Мушу йти. У дивакуватої мільярдерки втік кімнатний песик. Чорний леопард. Мушу полювати на нього.

Виходить задніми дверима.

ІЛЛЬ: Ви на мене полюєте, на мене.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН (читаєлиста): Приїде творець моди. Мій п'ятий, мій найкращий чоловік. Це він робив моделі всіх моїх шлюбних сукенок. Робі, менует. Звучить менует на гітарі.

ЧОЛОВІК VIII: Але ж бо твій п'ятий був хірург. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: То мій шостий.

Розпечатує наступного листа.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Від власника Western-Railway. ЧОЛОВІК VIII (здивовано): Про цього я нічого не знаю. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Мій четвертий. Зубожілий. Його акції

перейшли на мене. Я його спокусила в Букінгемському

палаці.

ЧОЛОВІК VIII: То ж був лорд Ісмаель.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Справді. Ти маєш рацію, Гобі. Я його зовсім забула, і його замок у Йоркширі. Ну, то це пише мій другий. Я познайомилася з ним у Каїрі. Ми цілувалися під сфінксом. То був багатий на враження вечір.

Переміна з правого боку. Напис "Ратуша" спускається вниз. Приходить ТРЕТІЙ, забирає касу з прилавка, посуває його так, що він може правити за бюрко. З'являється БУРГОМІСТР. Кладе револьвер на стіл, сідає. Зліва надходить ІЛЛЬ. На стіні висить

план будови.

ІЛЛЬ: Мені треба з вами поговорити, бургомістре. БУРГОМІСТР: Сідайте.

ІЛЛЬ: Як чоловік з чоловіком. Як ваш наступник.

БУРГОМІСТР: Буть ласка.

ІЛЛЬ стоїть і дивиться на револьвера.

БУРГОМІСТР: Утік леопард пані Цаханасян. Лазить по

собору. Доводиться носити зброю. ІЛЛЬ: Певне.

БУРГОМІСТР: Я поскликав людей, які мають рушниці.

Дітей затримають у школі. ІЛЛЬ (з підозрою): Надто великі заходи. БУРГОМІСТР: Полювання на дикого звіра.

Входить МАЖОРДОМ.

МАЖОРДОМ: Президент міжнародного банку, шановна

пані. Якраз прилетів із Нью-Йорку. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я не маю часу. Хай летить назад. БУРГОМІСТР: Що вас турбує? Скажіть щиро. ІЛЛЬ (підозріло): Ви курите добрі цигарки. БУРГОМІСТР. "Білястий Пегас". ІЛЛЬ: Досить дорогі. БУРГОМІСТР: Зате пристойні.

ІЛЛЬ: Раніше ви, пане бургомістре, курили щось інше. БУРГОМІСТР: "Коник", ґатунок п'ятий. ІЛЛЬ: Дешевші.

БУРГОМІСТР: Надто міцні.

ІЛЛЬ: Нова краватка? БУРГОМІСТР: Шовк.

ІЛЛЬ: І черевики також, мабуть, купили? БУРГОМІСТР: Замовив із Кальберштадту. Смішно. Звідки

ви знаєте? ІЛЛЬ: Тому я й прийшов.

БУРГОМІСТР: Що з вами? Ви такі бліді. Захворіли? ІЛЛЬ: Я боюся. БУРГОМІСТР: Боїтеся? ІЛЛЬ: Добробут зростає.

БУРГОМІСТР: Це новина для мене. Добре було б. ІЛЛЬ: Я вимагаю від влади охорони. БУРГОМІСТР: Он як. Чому? ІЛЛЬ: Це ви знаєте, пане бургомістре.

БУРГОМІСТР: Недовіряєте?

ІЛЛЬ: За мою голову обіцяно мільярд.

БУРГОМІСТР: Зверніться до поліції.

ІЛЛЬ: Я був у поліції.

БУРГОМІСТР: То мали б заспокоїтися.

ІЛЛЬ: В роті у вахмістра блищить новий золотий зуб.

БУРГОМІСТР: Не забувайте, що ви в Ґюллені. В місті з гуманістичними традиціями. Тут ночував Ґете. Брамс скомпонував тут квартет. Це до чогось зобов'язує. Зліва надходить ЧОЛОВІК з друкарською машинкою. (ТРЕТІЙ).

ЧОЛОВІК: Нова машинка, пане бургомістре. Ремінгтон. БУРГОМІСТР: Несіть до канцелярії. ЧОЛОВІК відходить праворуч.

БУРГОМІСТР: Ми не заслуговуємо на вашу невдячність. Якщо ви не можете довіряти нашій громаді, то мені вас тільки шкода. Я не сподівався від вас такого нігілізму. Кінець-кінцем ми живемо в правовій державі.

ІЛЛЬ: Тоді заарештуйте ту даму.

БУРГОМІСТР: Дивно. Дуже дивно.

ІЛЛЬ: Це саме казав і вахмістр.

БУРГОМІСТР: Поведінка тієї дами їй-богу не така вже й незрозуміла. Врешті ви намовили двох лобурів до кривоприсяги і штовхнули дівчину в безвихідь.

ІЛЛЬ: Та безвихідь, все ж таки, обернулася кількома мільярдами, пане бургомістре.

Мовчанка.

БУРГОМІСТР: Поговорім відверто. ІЛЛЬ: Якраз цього я й хочу.

БУРГОМІСТР: Як чоловік із чоловіком, ви ж так бажали. У вас немає морального права вимагати арешту тієї дами, і на бургомістра ви також ніяк не надаєтеся. Мені прикро, що я мушу вам це сказати.

ІЛЛЬ: Офіційно?

БУРГОМІСТР: З доручення наших партій. ІЛЛЬ: Розумію.

Він поволі підходить до вікна, повертається до БУРГОМІСТРА спиною, дивиться на двір.

БУРГОМІСТР: Коли ми засуджуємо пропозицію дами, то це ще не означає, що ми схвалюємо злочини, які довели до тієї пропозиції. До посади бургомістра ставляться деякі вимоги морального роду, яким ви вже не відповідаєте, ви ж це мусите самі визнати. А що ми до вас ставимось, як і досі, з тією самою пошаною і приязню, річ цілком певна.

Ліворуч РОБІ і ТОБІ знову проносять вінки і квіти через сцену і зникають у "Золотому Апостолі".

БУРГОМІСТР: Краще про все це мовчати. Я прохав також "Народного Вісника" не розголошувати цієї справи. ІЛЛЬ обертається.

ІЛЛЬ: Вони вже оздоблюють мою домовину, бургомістре! Мені здається, що мовчати тут небезпечно.

БУРГОМІСТР: Але ж чому, дорогий Іллю? Ви повинні бути вдячні, що ми огортаємо цю прикру справу покровою забуття.

ІЛЛЬ: Поки я говорю, то ще маю якусь можливість урятуватися.

БУРГОМІСТР: Ну, це вже занадто! Хто ж вам загрожує? ІЛЛЬ: Один із вас.

БУРГОМІСТР підводиться.

БУРГОМІСТР: Кого ви підозріваєте? Назвіть ім'я, і я розслідую справу. Якнайсуворіше. ІЛЛЬ: Кожного з вас.

БУРГОМІСТР: Проти цього наклепу я урочисто протестую від імені міста.

ІЛЛЬ: Ніхто не хоче сам мене вбити, кожний сподівається, що хтось це зробить, і колись таки хтось не зробить.

БУРГОМІСТР: Ви бачите примари.

ІЛЛЬ: Я бачу на стіні план. Нова ратуша?

Тицяє пальцем на план.

БУРГОМІСТР: О Господи, чейже дозволено ще планувати. ІЛЛЬ: Ви вже спекулюєте моєю смертю!

БУРГОМІСТР: Чоловіче добрий, якби я, бувши політиком, не мав уже права вірити в краще майбутнє, не подумавши зразу про злочин, то я відступив би, можете бути певні.

ІЛЛЬ: Ви вже прирекли мене на смерть!

БУРГОМІСТР: Пане Іллю!

ІЛЛЬ (тихо): План потверджує це! Потверджує! КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Приїжджає Онасіс. І герцог з герцогинею. Аґа.

ЧОЛОВІК VIII: Алі?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ціла ватага з Рив'єри. ЧОЛОВІК VIII: І журналісти?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: З цілого світу. Де я одружуюся, там завжди преса. Їй потрібна я, а мені потрібна вона. Розпечатує наступного листа.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Від графа Голька.

ЧОЛОВІК VIII: Гопсі, невже тобі справді треба за нашим першим спільним сніданком читати листи своїх колишніх чоловіків?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я не хочу втратити їм переліку.

ЧОЛОВІК VIII (тужно): У мене ж також є проблеми. Встає і дивиться вниз на містечко.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Поламався твій "Порше"?

ЧОЛОВІК VIII: Таке мале містечко мене пригнічує. Ну, добре: шумить липа, співають пташки, плюскотить водограй, але те саме вони робили й пів години тому. Нічого не стається ні з природою, ні з мешканнями, всюди глибокий. безжурний спокій, ситість, затишок. Ніякої величі, ніякого трагізму. Бракує морального покликання великої доби.

Зліва надходить ПАРОХ з рушницею через плече. Він розстеляє на столі, біля якого перше сидів поліцай, білий обрус з чорним хрестом, ставить рушницю під стіною готелю. ПАЛАМАР помагає йому вдягнути реверенду. Темнота.

ПАРОХ: Заходьте до захристії, Іллю. ІЛЛЬ надходить зліва.

ПАРОХ: Тут темно, зате прохолодно. ІЛЛЬ: Я не хочу вам заважати, панотче. ПАРОХ: Божий дім для кожного відчинений.

Він помічає Іллів погляд, спрямований на рушницю.

ПАРОХ: Хай вас не дивує зброя. Тут шастає чорний леопард пані Цаханасян. Щойно був тут на хорах, а тепер у Петровій стодолі.

ІЛЛЬ: Я шукаю допомоги.

ПАРОХ: Від чого?

ІЛЛЬ: Я боюсь.

ПАРОХ: Боїтесь? Кого?

ІЛЛЬ: Людей.

ПАРОХ: Що люди вас уб'ють, Іллю? ІЛЛЬ: Вони полюють на мене як на дикого звіра. ПАРОХ: Треба боятися не людей, але Бога, не загибелі плоті, але загибелі душі. Запни мені ззаду реве-ренду, паламарю. Всюди попід стінами на сцені видно ґюлленців: перше ПОЛІЦАЯ, потім БУРГОМІСТРА, чотирьох ЧОЛОВІКІВ, МАЛЯРА, УЧИТЕЛЯ — всі скрадаються, вдивляються в темряву з націленими рушницями.

ІЛЛЬ: Ідеться про моє життя. ПАРОХ: Про ваше вічне життя. ІЛЛЬ: Добробут росте.

ПАРОХ: Це все тільки ввижається вашому сумлінню.

ІЛЛЬ: Люди веселі. Дівчата заквітчуються. Хлопці вбираються в барвисті сорочки. Місто готується до свята мого вбивства, і я гину з жаху.

ПАРОХ: Все на добре, все те, що ви переживаєте, на добре.

ІЛЛЬ: Це пекло.

ПАРОХ: Пекло у вас самих. Ви старші за мене і думаєте, що знаєте людей, але людина знає тільки себе саму. Колись, багато років тому, ви зрадили одну дівчину задля грошей, і тепер думаєте, що люди вас також зрадять задля того самого. Свої вчинки накидаєте іншим. Це найприродніша річ. Причина нашого страху — в нашому серці, в нашому гріху: коли ви це зрозумієте, то переборете й те, що вас мучить, матимете чим подолати його.

ІЛЛЬ: Зіметгофери купили собі пральну машину.

ПАРОХ: Хай це вас не обходить.

ІЛЛЬ: Набір.

ПАРОХ: Хай вас обходить безсмертя вашої душі. ІЛЛЬ: А Штокери купили телевізор.

ПАЛАМАР обв'язує ПАРОХА коляреткою.

ПАРОХ: Дослідіть своє сумління. Ідіть дорогою покути, а ні, то світ щоразу наново розпалюватиме ваш жах. Це єдина дорога. Ми нічого іншого не можемо вдіяти.

Мовчання. ЧОЛОВІКИ з рушницями зникають. Тіні по краях сцени. Озивається пожежний дзвін.

ПАРОХ: Тепер я мушу виконувати свої обов'язки, Іллю, мушу христити. Паламарю, Біблію, святу літургію, книгу псалмів.

Дитина заходиться плачем, треба їй забезпечити спасіння, дати те єдине світло, що опромінює наш світ.

Озивається другий дзвін.

ІЛЛЬ: Другий дзвін?

ПАРОХ: А що? Звук пречудовий. Повний і дужий, на краще, тільки на краще.

ІЛЛЬ (вигукує): І ви також, панотче, і ви також!

ПАРОХ кидається до ІЛЛЯ і судомно чіпляється за нього.

ПАРОХ: Втікай! Ми всі слабі, християни і нехристи!

Втікай! Дзвін гуде в Ґюллені, дзвін зради. Втікай,

не веди нас у спокусу своєю присутністю.

Лунають два постріли. ІЛЛЬ спускається додолу, ПАРОХ

присідає коло нього.

ПАРОХ: Втікай! Втікай! КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Бобі, стріляють. МАЖОРДОМ: Авжеж, шановна пані. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: А чому? МАЖОРДОМ: Леопард утік.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: І його влучено? МАЖОРДОМ: Він лежить мертвий перед Іллевою крамницею.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Шкода тваринки. Жалобний марш, Робі.

Жалобний марш на гітарі. Балкон зникає. Гуде дзвін. Та сама сцена, що на початку першої дії. Тільки розпис руху потягів на стіні новий не подертий. В іншому місці наліплено великий плакат з променистим жовтим сонцем "Подорожуйте на південь". Далі. "Відвідайте Страсті Христові в Обераммерґав". У глибині сцени можна помітити кілька кранів між будинками, а також декілька нових дахів. З важким суркотом пролітає швидкий потяг. Ззаду надходить ІЛЛЬ зі старою валізкою в руці й оглядається. Поволі, наче випадком, надходять з усіх боків ґюлленці. ІЛЛЬ нерішуче зупиняється.

БУРГОМІСТР: Здорові були, Іллю.

ВСІ: Здорові були! Здорові були!

ІЛЛЬ (нерішуче): Доброго здоров'я.

УЧИТЕЛЬ: Куди ви йдете з валізкою?

ВСІ: Куди ви йдете?

ІЛЛЬ: До станції.

БУРГОМІСТР: Ми вас проведемо.

ВСІ: Ми вас проведемо! Ми вас проведемо!

Напливає щораз більше ґюлленців.

ІЛЛЬ: Не треба, справді. Не варто. БУРГОМІСТР: Ви від'їжджаєте, Іллю? ІЛЛЬ: Від'їжджаю. ПОЛІЦАЙ: Куди?

ІЛЛЬ: Не знаю. До Кальберштадту, а потім далі. УЧИТЕЛЬ: Он як. Потім далі.

ІЛЛЬ: Найрадше до Австралії. Вже десь роздобуду грошей.

Він далі йде в напрямку станції. ВСІ: До Австралії! До Австралії!

БУРГОМІСТР: А чого?

ІЛЛЬ (збентежений): Врешті не можна цілий вік жити на тому самому місці, рік-у-рік...

Він пускається бігти й досягає станції. Решта всі рушають за

ним і оточують його.

БУРГОМІСТР: То ж смішно виїздити до Австралії. ЛІКАР: І для вас — найризиковніше. УЧИТЕЛЬ: Один із тих євнухів також виїхав був до Австралії. ПОЛІЦАЙ: Тут вам найбезпечніше.

ІЛЛЬ оглядається, наче зацькований звір.

ІЛЛЬ: Я написав до урядового представника в Каффіґені.

ПОЛІЦАЙ: І що?

ІЛЛЬ: Не отримав відповіді.

УЧИТЕЛЬ: Ваша недовірливість незрозуміла.

БУРГОМІСТР: Ніхто не думає вас убити.

ВСІ: Ніхто, ніхто.

ІЛЛЬ: Пошта не відіслала листа.

МАЛЯР: Не може цього бути.

БУРГОМІСТР: Начальник пошти — член міської ради.

УЧИТЕЛЬ: Людина честі.

ВСІ: Людина честі! Людина честі!

ІЛЛЬ: Ось. Плакат "Подорожуйте на південь"!

ЛІКАР: То що?

ІЛЛЬ: "Відвідайте Страсті Христові в Обераммерґав".

УЧИТЕЛЬ: То що?

ІЛЛЬ: Будують!

БУРГОМІСТР: То що?

ІЛЛЬ: Всі ви маєте нові штани.

ПЕРШИЙ: То що?

ІЛЛЬ: Ви щораз то багатші, щораз заможніші. ВСІ: То що?

Гуде дзвін.

УЧИТЕЛЬ: Ви чейже бачите, як вас усі люблять.

БУРГОМІСТР: Ціле містечко вас проводить.

ВСІ: Ціле містечко! Ціле містечко!

ІЛЛЬ: Я вас сюди не просив.

ДРУГИЙ: Ми маємо право попрощатися з тобою.

БУРГОМІСТР: Як з давнім приятелем.

ВСІ: Як з давнім приятелем, як з давнім приятелем.

Гуркіт потяга. НАЧАЛЬНИК СТАНЦІЇ бере жезл. Ліворуч з'являється КОНДУКТОР, наче якраз зіскочив з вагона.

КОНДУКТОР (протяжно гукає): Ґюллен! БУРГОМІСТР: Це ваш потяг. ВСІ: Ваш потяг! Ваш потяг!

БУРГОМІСТР: Ну, Іллю, бажаю вам щасливої дороги! ВСІ: Щасливої дороги, щасливої дороги! ЛІКАР: Довгого, веселого життя! ВСІ: Довгого, веселого життя!

Ґюлленці обступають ІЛЛЯ.

БУРГОМІСТР: Пора. Сідайте з Богом у пасажирський

потяг до Кальберштадту. ПОЛІЦАЙ: І хай вам щастить в Австралії! ВСІ: Хай вам щастить! Хай вам щастить!

ІЛЛЬ стоїть непорушно, дивиться на своїх співгромадян.

ІЛЛЬ (тихо): Чому ви всі тут?

ПОЛІЦАЙ: Чого ви ще бажаєте?

НАЧАЛЬНИК СТАНЦІЇ: Сідайте!

ІЛЛЬ: Чому ви збилися довкола мене?

БУРГОМІСТР: Ми зовсім збилися довкола вас.

ІЛЛЬ: Розступіться.

УЧИТЕЛЬ: Ми ж розступилися.

ВСІ: Ми ж розступилися, ми ж розступилися.

ІЛЛЬ: Хтось один мене затримає.

ПОЛІЦАЙ: Нісенітниці. Досить вам сісти в потяг, і ви

побачите, що все це нісенітниці. ІЛЛЬ: Ідіть собі геть.

Ніхто не рухається. Дехто стоїть з руками в кишенях.

БУРГОМІСТР. Не знаю, чого ви хочете. Це вам треба йти.

Сідайте у вагон. ІЛЛЬ: Ідіть геть!

УЧИТЕЛЬ: Ваш страх просто смішний.

ІЛЛЬ падає навколішки.

ІЛЛЬ: Чому ви не відступаєте від мене? ПОЛІЦАЙ: Здурів чоловік та й годі.

ІЛЛЬ: Ви хочете мене затримати. БУРГОМІСТР: Та сідайте ж! ВСІ: Та сідайте ж! Сідайте ж!

Мовчанка.

ІЛЛЬ (тихо): Хтось один мене затримає, коли я сідатиму. ВСІ (запевняючи): Ніхто не затримає! Ніхто! ІЛЛЬ: Я знаю. ПОЛІЦАЙ: Давно пора!

УЧИТЕЛЬ: Сідайте ж нарешті у вагон, чоловіче добрий! ІЛЛЬ: Я знаю! Хтось мене затримає! Хтось мене затримає. НАЧАЛЬНИК СТАНЦІЇ: Потяг рушає!

Він піднімає жезл, КОНДУКТОР робить такий жест, ніби вскакує до вагона, а прибитий ІЛЛЬ прикриває лице руками.

ПОЛІЦАЙ: Бачите! Потяг поїхав без вас!

Усі залишають схопленого розпачем ІЛЛЯ, поволі відходять,

зникають.

ІЛЛЬ: Я пропав!

ДІЯ ТРЕТЯ

Петрова стодола. Ліворуч непорушно сидить КЛЕР ЦАХАНАСЯН у своїй носильниці, вдягнена в білу шлюбну сукню з серпанком і т.д. Ще далі ліворуч — драбина, драбинястий віз, стара бричка, солома, посередині невелика діжка. Згори звисає

лахміття, зотлілі лантухи, велетенське павутиння. З глибини надходить

МАЖОРДОМ.

МАЖОРДОМ: Лікар і учитель. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Хай зайдуть.

З'являються ЛІКАР і УЧИТЕЛЬ, пробираються напомацки в темряві, врешті знаходять мільярдерку, кланяються. Обидва вдягнені в добре, солідне, міщанське вбрання, вже майже

елеґантні.

ОБИДВА: Шановна пані.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН оглядає обох крізь лорнет. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ви припали пилом, панове.

Обидва струшують з себе порох.

УЧИТЕЛЬ: Пробачте. Нам довелося перелазити через старий віз.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я спочиваю в Петровій стодолі. Мені треба спокою. Вінчання в ґюлленському соборі мене втомило. Кінець-кінцем я не молоденька. Сідайте на діжку.

УЧИТЕЛЬ: Дякуємо.

Він сідає. ЛІКАР стоїть.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Тут парко. Можна задушитися. Але я люблю цю стодолу, запах сіна, соломи, дьогтю. Спомини. Весь цей реманент, вила, бричка, поло-маний віз, стояли тут уже за часів моєї молодості.

УЧИТЕЛЬ: Затишне місце.

Втирає піт.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Казання було дуже врочисте.

УЧИТЕЛЬ: Перше послання до корфинян, глава тринадцята.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: І ви також добре впорались з мішаним хором, пане вчителю. Спів звучав урочисто.

УЧИТЕЛЬ: Бах. Із Страстей Матея. Я ще цілком під тим враженням. Були присутні світ моди, фінансовий світ, світ кіно ...

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ті світи подалися на своїх каділаках до столиці. На весільний бенкет.

УЧИТЕЛЬ: Шановна пані. Ми не хочемо забирати більше ніж потрібно вашого дорогого часу. Ваш чоловік, мабуть, нетерпеливо чекає на вас.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Гобі? Я відіслала його назад до Ґайзельгаштайґу з його порше.

ЛІКАР (спантеличено): До Ґайзельгаштайгу?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Мої адвокати подали вже клопотання про розлучення.

УЧИТЕЛЬ: А як же весільні гості, шановна пані?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Вони призвичаєні. Це — друге з моїх найкоротших одружень. Тільки з лордом Ізмаелем було ще коротше. Що вас привело до мене?

УЧИТЕЛЬ: Ми прийшли в справі пана Ілля.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: О, хіба він помер?

УЧИТЕЛЬ: Шановна пані! Адже в нас існують наші західні принципи.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Чого ж ви хочете?

УЧИТЕЛЬ: Ґюлленці, на жаль, на превеликий жаль,

справили собі різні речі. ЛІКАР: Досить багато речей.

Обидва витирають піт.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Заборгувались?

УЧИТЕЛЬ: Безнадійно.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Попри свої принципи?

УЧИТЕЛЬ: Ми тільки люди.

ЛІКАР: А тепер мусимо сплатити свої борги.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ви знаєте, що вам треба зробити.

УЧИТЕЛЬ (відважно): Пані Цаханасян. Поговорім відверто. Уявіть себе в нашому тяжкому становищі. Я два десятиріччя плекаю в цій зубожілій громаді тендітні паростки гуманності, а лікар об'їздить на своєму старому мерседесі сухотників і рахітиків. Навіщо ж ця нещасна жертва? Задля грошей? Навряд. Нам платять мізерно. Я рішуче відкинув запрошення на посаду лектора в кальберштадт-ському ліцеї, а лікар — в ерлянгенському університеті. З самої любові до ближніх? І це було б перебільшення. Ні, ми терпляче очікували всі ці безконечні роки, а з нами й ціле містечко, бо мали надію, що колись воскресне давня велич Ґюллена, знайде свій ужиток те багатство, що його в такій щедрій повняві ховає в собі наша матірна земля. Під Пюкенрідською долиною залягла нафта, під Конрадсвайлерівським лісом — руда. Ми не убогі, мадам, ми тільки забуті. Нам треба кредиту, довір'я, замовлень, і наше господарство і наша культура розквітнуть. Ґюллен може дещо запропонувати: пансіон "Місце-на-сонці".

ЛІКАР: Фабрику Бокмана.

УЧИТЕЛЬ: Фабрику Ваґнера. Купіть їх, оздоровіть їх, і Ґюллен розквітне. Сто мільйонів досить, вони дадуть добрий зиск, не треба викидати намарне мільярд!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: У мене є ще два мільярди.

УЧИТЕЛЬ: Не допустіть, щоб надія цілого нашого життя виявилась марною. Ми не прохаємо милостині, а пропонуємо вам угоду.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Справді. Угода була б непогана!

УЧИТЕЛЬ: Шановна пані! Я знав, що ви нас не покинете в біді!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Тільки, що її годі здійснити. Я не можу купити пансіон "Місце-на-сонці", бо він уже мій.

УЧИТЕЛЬ: Ваш?

ЛІКАР: А фабрика Бокмана? УЧИТЕЛЬ: А фабрика Ваґнера?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Також мої. І фабрики, і Пюккен-рідська долина, і Петрова стодола, і містечко, кожна вулиця, кожний дім. Я веліла своїм агентам скупити цей мотлох і не пускати в рух. Ваша надія була химерною, ваше очікування — безглуздям, ваша жертва — дурницею, ціле ваше життя пішло намарне.

Тиша.

ЛІКАР: Це щось жахливе.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Була зима, як я залишала колись це містечко: в матроському вбранні, з рудими косами, на останніх днях вагітності, і мешканці з мене насміхалися. Я тряслася з холоду в швидкому потязі до Гамбурґу, та коли за памороззю на вікнах зникли обриси Петрової стодоли, я заприсяглася, що колись повернуся. Тепер я тут. Тепер я ставляю умови, диктую угоди. (Голосно) Робі й Тобі, до "Золотого Апостола". Чоловік число дев'ять прибув зі своїми, книжками й рукописами. ПОЧВАРИ виходять з глибини сцени й підносять носильницю.

УЧИТЕЛЬ: Пані Цаханасян! Ви — ображена в своїй любові жінка. Ви домагаєтеся цілковитої справедливості. Ви ніби героїня з античної доби, наче Медея. Але тому, шо ми

розуміємо ваші найглибші почуття, дозвольте нам і вимагати від вас ще більшого: облиште страшну думку про помсту, не доводьте нас до крайності, поможіть убогим, слабким, але чесним людям, щоб вони зажили достойнішим життям, спроможіться на чисту людяність!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Людяність, панове, створено для біржі мільйонерів; а з моєю фінансовою потугою можна дозволити собі міняти світовий лад. Світ зробив з мене повію, тепер я зроблю з нього бордель. Хто не може брязнути калиткою, мусить тупати під чужу музику, якщо йому забажалось танцювати. Вам хочеться танцювати. Порядний тільки той, хто платить, а я плачу. Ґюллен за вбивство. Розквіт за трупа! Рушайте, Робі й Тобі!

ПОЧВАРИ її виносять заднім виходом.

ЛІКАР: Господи, що ж нам робити?

УЧИТЕЛЬ: Те, що нам наказує сумління, докторе Нісліне.

Спереду праворуч видно Іллеву крамницю. Новий напис. Новий, блискучий прилавок, нова каса, дорогий крам. Коли хтось заходить в уявні двері, дзвонить помпезний дзвінок. За прилавком — ПАНІ ІЛЛЬ. Зліва надходить ПЕРШИЙ у новому різницькому фартусі, ледь забризканому кров'ю; видно, що

йому добре ведеться.

ПЕРШИЙ: Ото було свято. Цілий Ґюллен зібрався на

майдані перед собором. ПАНІ ІЛЛЬ: Кларочка заслуговує на щастя після всіх

тих злигоднів. ПЕРШИЙ: Кінозірки за дружок. З отакими грудьми. ПАНІ ІЛЛЬ: Тепер така мода. ПЕРШИЙ: І журналісти. Вони й сюди зайдуть. ПАНІ ІЛЛЬ: Ми собі прості люди, пане Гофбауере. У нас

їм нічого шукати. ПЕРШИЙ: Вони всіх випитують. Дайте цигарок.

ПАНІ ІЛЛЬ: Зелені?

ПЕРШИЙ: "Кемель". І "Сарідон". Цілу ніч святкував у

Штокерів. ПАНІ ІЛЛЬ: Записати? ПЕРШИЙ: Записати. ПАНІ ІЛЛЬ: Як вам ведеться?

ПЕРШИЙ: Гаразд.

ПАНІ ІЛЛЬ: Я також не можу нарікати. ПЕРШИЙ: Я взяв собі помічника. ПАНІ ІЛЛЬ: Я також візьму з першого.

Проходить ПАННА ЛУЇЗА, елегантно вдягнена.

ПЕРШИЙ: Що вона собі думає, що так убирається?

Мабуть, гадає, що ми вб'ємо Ілля. ПАНІ ІЛЛЬ: Безсоромниця. ПЕРШИЙ: А де він? Я його давно не бачив.

ПАНІ ІЛЛЬ: Нагорі.

ПЕРШИЙ запалює цигарку і прислухається.

ПЕРШИЙ: Кроки.

ПАНІ ІЛЛЬ: Ходить по кімнаті. День-у-день.

ПЕРШИЙ: Сумління мучить. Кепсько він повівся з нещасною панею Цаханасян.

ПАНІ ІЛЛЬ: І я через нього страждаю.

ПЕРШИЙ: Кинути дівчину в біді. Ганьба! (Рішуче) Пані Ілль, сподіваюсь, що ваш чоловік не балакатиме зайвого, як прийдуть журналісти.

ПАНІ ІЛЛЬ: Та ні.

ПЕРШИЙ: З його вдачею.

ПАНІ ІЛЛЬ: Мені важко давати з тим раду, пане Гофбауере.

ПЕРШИЙ: Якщо він захоче ввести в неславу Клару, оповідатиме побреxеньки про те, як вона щось там обіцяла за його смерть, що було тільки виявом невимовних мук, то нам доведеться втрутитись. Не йдеться про мільярд. (Він спльовує). Ідеться про гнів народу. Добра пані Цаханасян уже Бог зна скільки настраждалася через нього. (Він озирається). До помешкання нагорі вхід звідси?

ПАНІ ІЛЛЬ: Та єдиний вхід. Непрактично. Але навесні

ми перебудуємо його.

ПЕРШИЙ: Я постою тут. Краще бути певному.

ПЕРШИЙ стає праворуч із самого краю, схрестивши руки, спокійно, наче вартовий. Заходить УЧИТЕЛЬ.

УЧИТЕЛЬ: Де Ілль?

ПЕРШИЙ: Нагорі.

УЧИТЕЛЬ: Хоч це й не мій звичай, але мені треба випити чогось міцного.

ПАНІ ІЛЛЬ: Гарно, що й ви до нас заглянули, пане вчителю. Я маю свіжий штайнгеґер. Спробуєте?

УЧИТЕЛЬ: Чарочку.

ПАНІ ІЛЛЬ: І вам також, пане Гофбауере? ПЕРШИЙ: Ні, спасибі. Мені ще треба з'їздити фольксвагеном до Каффіґену. Купити поросят.

ПАНІ ІЛЛЬ наливає.

ПАНІ ІЛЛЬ: Ви труситесь, пане вчителю. УЧИТЕЛЬ: Надто багато п'ю останнім часом. ПАНІ ІЛЛЬ: Ще одна чарка не завадить. УЧИТЕЛЬ: Він ходить по кімнаті.

УЧИТЕЛЬ дослухується.

ПАНІ ІЛЛЬ: Цілими днями ходить з кутка в куток.

ПЕРШИЙ: Бог його покарає.

Зліва надходить МАЛЯР з картиною під пахвою. В новому вельветному вбранні, з барвистою хусткою на шиї, в чорному

береті.

МАЛЯР: Увага. Два журналісти питали мене про цю

крамницю. ПЕРШИЙ: Підозріло. МАЛЯР: Я вдавав, що нічого не знаю. ПЕРШИЙ: Мудро зробили.

МАЛЯР: Це для вас, пані Ілль. Щойно з мольберта. Ще вогкий.

Він показує портрет, УЧИТЕЛЬ сам собі наливає чарку.

ПАНІ ІЛЛЬ: Мій чоловік.

МАЛЯР: У Ґюллені починає розцвітати мистецтво.

Справжнє малярство, га? ПАНІ ІЛЛЬ: І схожий. МАЛЯР: Олія. Ніколи не вилиняє.

ПАНІ ІЛЛЬ: Можна б повісити картину в спочивальні. Над ліжком. Альфред старіється. Ніколи не знаєш, що може статися, і приємно, коли маєш якусь пам'ятку.

Надворі проходять елегантно повдягані дві ЖІНКИ з першої дії і розглядають крам в уявних вітринах.

ПЕРШИЙ: Оті мені бабиська! Ідуть собі в нове кіно за білого дня. Поводяться так, наче ми справжні вбивці.

ПАНІ ІЛЛЬ: Скільки?

МАЛЯР: Триста.

ПАНІ ІЛЛЬ: Я не можу тепер заплатити.

МАЛЯР: Нічого. Я почекаю, пані Ілль, не турбуйтеся.

УЧИТЕЛЬ: Кроки, весь час кроки.

Зліва надходить ДРУГИЙ.

ДРУГИЙ: Преса.

ПЕРШИЙ: Мовчімо. Нічичирк.

МАЛЯР: Глядіть, щоб він не зійшов додолу.

ПЕРШИЙ: Я вже про це подбаю.

Ґюлленці стають праворуч. УЧИТЕЛЬ випив пів пляшки і лишається біля прилавка. Два РЕПОРТЕРИ заходять з

фотоапаратами.

РЕПОРТЕР І: Добривечір, люди добрі. ҐЮЛЛЕНЦІ: Доброго здоров'я.

РЕПОРТЕР І: Перше питання: як ви взагалі себе почуваєте? ПЕРШИЙ (збентежено): Звісно, ми потішені гостиною

пані Цаханасян. МАЛЯР: Зворушені. ДРУГИЙ: Горді.

РЕПОРТЕР ІІ: Друге запитання до пані за прилавком. Кажуть, що вам дано перевагу над пані Цаханасян. Мовчанка. Ґюлленці наявно перелякані. ПАНІ ІЛЛЬ: Хто так каже?

Мовчанка. Обидва РЕПОРТЕРИ байдуже записують щось у

нотатники.

РЕПОРТЕР І: Товсті малі дядечки пані Цаханасян.

Тиша.

ПАНІ ІЛЛЬ (нерішуче): Що ті дядечки розповіли? РЕПОРТЕР ІІ: Все. МАЛЯР: Отуди к бісу.

Тиша.

РЕПОРТЕР ІІ: Клер Цаханасян і власник цієї крамниці мало не одружилися більш як сорок років тому. Це правда?

Тиша.

ПАНІ ІЛЛЬ: Правда. РЕПОРТЕР ІІ: Чи пан Ілль дома? ПАНІ ІЛЛЬ: У Кальберштадті. ВСІ: У Кальберштадті.

РЕПОРТЕР І: Ми можемо собі уявити той роман. Пан Ілль і Клер Цаханасян разом виростають, вони майже сусідські діти, ходять разом до школи, гуляють у лісі, перші невинні поцілунки, аж пан Ілль пізнає вас, добродійко, як щось нове, невідоме, як пристрасть.

ПАНІ ІЛЛЬ: Пристрасть. Саме так і сталось, як ви кажете.

РЕПОРТЕР І: Мудро, пані Ілль. Клер Цаханасян розуміє, у свій спосіб тихо й шляхетно зрікається щастя, і ви одружуєтесь...

ПАНІ ІЛЛЬ: З кохання.

ІНШІ ГЮЛЛЕНЦІ (з пільгою): З кохання.

РЕПОРТЕР І: З кохання.

Справа надходять ЄВНУХИ; їх веде за вуха РОБІ.

ОБИДВА (голосять): Ми нічого більш не будемо розказувати, ми нічого більш не будемо розказувати. РОБІ веде їх у глибину сцени, де на них чекає ТОБІ з батогом.

РЕПОРТЕР ІІ: Чи ваш чоловік, пані Ілль, час від часу не... Я хотів сказати, що, зрештою, було б цілком гуманно, коли б його час від часу мучило сумління.

ПАНІ ІЛЛЬ: Самі гроші не роблять людину щасливою.
РЕПОРТЕР ІІ: Не роблять.

РЕПОРТЕР І: Це правда, яку ми, сучасні люди, не досить часто мотаємо собі на вус.

Зліва надходить СИН. У замшевій куртці.

ПАНІ ІЛЛЬ: Наш син Карл.

РЕПОРТЕР І: Гарний юнак.

РЕПОРТЕР ІІ: Чи він знає про стосунки...

ПАНІ ІЛЛЬ: У нашій родині немає таємниць. Ми завжди

кажемо: що знає Бог, те можуть знати й наші діти.

РЕПОРТЕР ІІ: Діти знають.

До крамниці входить ДОНЬКА в тенісному костюмі, з ракеткою

в руці.

ПАНІ ІЛЛЬ: Наша донька Отілія. РЕПОРТЕР II: Чарівна дівчина.

Тепер УЧИТЕЛЬ набирається духу.

УЧИТЕЛЬ: Гюлленці! Я ваш старий учитель. Я тихо пив свій штайнгеґер і тільки слухав. Але тепер скажу своє слово, розповім про гостину старої дами в Ґюллені.

Він вилазить на бочівку, яка ще залишилася з Петрової стодоли.

ПЕРШИЙ: Чи він здурів? ДРУГИЙ: Ану цить!

УЧИТЕЛЬ: Ґюлленці! Я хочу ознаймити правду, навіть якби наші злидні мали тривати вічно.

ПАНІ ІЛЛЬ: Ви перепилися, пане вчителю. Посоромтеся!

УЧИТЕЛЬ: Я? Це ти маєш соромитися, жінко, бо ти лагодишся зрадити свого чоловіка!

СИН: Стуліть пельку!

ПЕРШИЙ: Стягніть його! ДРУГИЙ: Геть!

УЧИТЕЛЬ: Зло надто розбуяло в наших серцях! ДОНЬКА (благально): Пане вчителю!

УЧИТЕЛЬ: Ти розчаровуєш мене, доню. Ти мала б сама говорити, а так твій старий учитель мусить промовляти громовим голосом!

МАЛЯР перебиває картину на його голові.

МАЛЯР: Ось тобі! Ти, бачу, хочеш відібрати в мене замовлення!

УЧИТЕЛЬ: Я протестую! Перед лицем світової громадськості. Жахливі речі готуються в Ґюллені!

Ґюлленці кидаються на нього, але тієї миті з правого боку входить у старому, зношеному вбранні ІЛЛЬ.

ІЛЛЬ: Що тут діється в моїй крамниці?

Ґюлленці покидають УЧИТЕЛЯ і перелякано витріщують очі на

ІЛЛЯ. Мертва тиша.

ІЛЛЬ: Що ви робите на діжці, пане вчителю?

Той радісно, полегшено усміхається до ІЛЛЯ.

УЧИТЕЛЬ: Кажу правду, Іллю. Оповідаю панам з газети правду. Наче архангел провішую гучним голосом. (Заточується). Бож я — гуманіст, приятель стародавніх греків, поклонник Платона.

ІЛЛЬ: Мовчіть.

УЧИТЕЛЬ: Та?

ІЛЛЬ: Злізьте. УЧИТЕЛЬ: Але людство... ІЛЛЬ: Сядьте.

Тиша.

УЧИТЕЛЬ (протверезілий): Хай людство сяде. Прошу — коли навіть ви зраджуєте правду.

Він злізає з діжки й сідає з картиною на шиї.

ІЛЛЬ: Пробачте, людина перепилася.

РЕПОРТЕР ІІ: Пан Ілль?

ІЛЛЬ: Чого ви хочете від мене?

РЕПОРТЕР І: Ми щасливі, що все таки побачили вас. Нам треба кілька знімків. Можна?

Озирається довкола.

РЕПОРТЕР І: Харчі, домашнє начиння, залізний товар — це вже маю. Відфотографуємо, як ви продаєте сокиру. ІЛЛЬ (нерішуче): Сокиру?

РЕПОРТЕР І: Різникові. Тільки природне справляє враження. Подайте сюди ту смертоносну річ. Ваш клієнт бере сокиру, зважує її в руці, робить задумливу міну, а ви перехиляєтесь через прилавок і переконуєте його. Прошу.

Розставляє їх. РЕПОРТЕР І: Природніше, панове, вільніше.

РЕПОРТЕРИ фотографують.

РЕПОРТЕР І: Гарно, дуже гарно.

РЕПОРТЕР ІІ: Прошу, обійміть дружину за рамена. Син ліворуч, донька праворуч. А тепер, прошу, променійте, радісно променійте, променійте, вдоволено, щиро, втішено променійте.

РЕПОРТЕР І: Ви чудово променієте!

Ліворуч, через сцену в глибину пробігає кілька ФОТОГРАФІВ. Один гукає до крамниці:

ФОТОГРАФ: Цаханасян знайшла собі нового! Вони саме гуляють у Конрадсвайлерському лісі!

РЕПОРТЕР ІІ: Нового!

РЕПОРТЕР І: Буде обкладинка для "Лайфа".

Обидва РЕПОРТЕРИ вибігають з крамниці. Мовчання. ПЕРШИЙ усе ще тримає сокиру в руці.

ПЕРШИЙ (полегшено): Пощастило.

МАЛЯР: Даруй, бельфере. Якщо ми хочемо владнати

цю справу по-доброму, то преса не повинна ні про

що довідатись. Розчовпав?

Він виходить. ДРУГИЙ іде за ним, але на хвилинку зупиняється

перед ІЛЛЕМ.

ДРУГИЙ: Мудро зробив, дуже мудро, не треба плескати дурниць. Хоч такому негіднікові як ти, ніхто й не повірив би ні на крихту.

Виходить.

ПЕРШИЙ: Тепер ми ще й попадемо до ілюстрованого

журналу, Іллю. ІЛЛЬ: Власне! ПЕРШИЙ: Прославимось. ІЛЛЬ: До певної міри. ПЕРШИЙ: Одну "Партагас". ІЛЛЬ: Прошу. ПЕРШИЙ: Запишіть. ІЛЛЬ: Звичайно.

ПЕРШИЙ: Хоч, щиро казати, тільки падлюка може повестися, як ви повелись з Кларочкою.

Хоче йти.

ІЛЛЬ: Залишіть сокиру, пане Гофбауере.

Перший вагається, та врешті віддає сокиру. Тиша в крамниці. УЧИТЕЛЬ і далі сидить на діжці.

УЧИТЕЛЬ: Пробачте мені. Я вихилив декілька чарок

штайнгеґеру, дві чи три. ІЛЛЬ: Нічого.

Родина виходить праворуч.

УЧИТЕЛЬ: Я хотів вам помогти. Але мені не дали, та й ви самі не схотіли моєї допомоги. (Стягає з голови картину). Ох, Іллю, що ми за люди! Ганебний мільярд пече нам серця.

Візьміть себе в руки, боріться за своє життя, зв'яжіться з пресою, вам більше не можна гаяти часу.

ІЛЛЬ: Я вже не борюся.

УЧИТЕЛЬ (здивовано): Послухайте, вас, либонь, так страх доконав, що ви зовсім з глузду з'їхали.

ІЛЛЬ: Я зрозумів, що не маю вже права.

УЧИТЕЛЬ: Не маєте права? Перед тією проклятою бабою, тією шльондрою що на наших очах міняє чоловіків, тією безсоромницею, що обплутує наші

душі?

ІЛЛЬ: Врешті, я сам винен.

УЧИТЕЛЬ: Винен?

ІЛЛЬ: Я зробив з Клари те, чим вона є, а з себе самого те, чим я є, нікчемного гендляра, що докотився до ручки. Що ж я маю діяти, вчителю, га? Вдавати невинного? Все це моя робота: євнухи, мажордом, домовина, мільярд. Я не можу врятувати ані себе, ані вас.

Він бере роздерту картину й оглядає її. ІЛЛЬ: Мій портрет.

УЧИТЕЛЬ: Ваша дружина хотіла повісити його в спочивальні. Над ліжком. ІЛЛЬ: Кюн другого намалює:

ІЛЛЬ кладе картину на приволок. УЧИТЕЛЬ насилу встає,

заточується.

УЧИТЕЛЬ: Я протверезів. В один мент.

Іде, заточуючись, до ІЛЛЯ.

УЧИТЕЛЬ: Ви маєте рацію. Цілковиту. Ви самі винні. В усьому. А тепер я вам щось скажу, Альфреде Іллю, скажу найважливіше.

Він стоїть перед ІЛЛЕМ рівно, як свічка, тільки ледь коливається.

УЧИТЕЛЬ: Вас уб'ють. Я знав це від самого початку, та й ви давно вже це знаєте, хоч більше ніхто в Ґюллені не хоче цього признати. Спокуса надто велика, а наша біда надто тяжка. І я знаю не тільки це. Я також підніму на вас руку. Я відчуваю, як поволі стаю вбивцею. Моя віра в гуманність — безсила. А тому, що я знаю це, я став п'яницею. Я боюсь, Іллю, так як боялися ви. Та ще я знаю, що колись і до нас прийде стара дама, і що тоді з нами станеться те, що оце з вами. Але скоро, може за декілька годин, я не буду вже цього знати. (Мовчання). Ще пляшку штайнгеґера. ІЛЛЬ ставить йому пляшку, УЧИТЕЛЬ вагається, але потім

рішуче бере її.

УЧИТЕЛЬ: Запишіть на борг.

Поволі виходить.

Знову з'являється родина. ІЛЛЬ, наче у сні, озирається по

крамниці.

ІЛЛЬ: Усе нове. Все таке модерне. Чисто, привабливо. Я завжди мріяв про таку крамницю.

Він бере в доньки з рук тенісну ракетку.

ІЛЛЬ: Ти граєш теніс? ДОНЬКА: Взяла кілька лекцій.

ІЛЛЬ: Рано вранці, правда? Замість іти на біржу праці? ДОНЬКА: Усі мої товаришки грають у теніс.

Мовчання.

ІЛЛЬ: Карле, я бачив з вікна, як ти їхав автом. СИН: То тільки опель "Олімпія". Не вельми дорогий. ІЛЛЬ: Коли ти вчишся їздити?

Мовчання.

ІЛЛЬ: Замість шукати праці на станції, на пекучому сонці?

СИН: Часом, так.

СИН, засоромлений, виносить праворуч діжку, на якій сидів

п'яний.

ІЛЛЬ: Я шукав свого святкового вбрання й припадково

трапив на хутро. ПАНІ ІЛЛЬ: Я його тільки взяла оглянути.

Мовчання.

ПАНІ ІЛЛЬ: Усі купують наборг, Фреді. Тільки ти впадаєш в істерику. Твій страх просто смішний. Кожний розуміє, що справа залагодиться мирно і жоден волосок не впаде тобі з голови. Кларочка не піде на крайності, я її знаю, в неї надто добре серце.

ДОНЬКА: Напевне, тату.

СИН: Самі зрозумієте.

Мовчання.

ІЛЛЬ (поволі): Сьогодні субота. Я хотів би раз проїхатися

твоїм авто, Карле, однісенький раз. Н а ш и м авто. СИН (непевно): Хотів би? ІЛЛЬ: Уберіться по-святковому. Поїдемо всі. ПАНІ ІЛЛЬ (непевно): І я також? Наче не годиться.

ІЛЛЬ: Чому не годиться? Вдягай своє хутро. Якраз нагода обновити його. А я, тим часом, порахую касу.

ЖІНКА і ДОНЬКА виходять праворуч, СИН ліворуч. ІЛЛЬ сідає до каси. Зліва надходить БУРГОМІСТР з рушницею.

БУРГОМІСТР: Добрий вечір, Іллю. Рахуйте собі далі.

Я тільки на хвилину. ІЛЛЬ: Що ж, прошу.

Мовчання.

БУРГОМІСТР: Я приніс зброю. ІЛЛЬ: Спасибі.

БУРГОМІСТР: Вона заряджена. ІЛЛЬ: Мені її не потрібно.

БУРГОМІСТР ставить рушницю коло прилавка. БУРГОМІСТР: Сьогодні ввечері міські збори. В "Золотому

Апостолі". В театральній залі. ІЛЛЬ: Я прийду.

БУРГОМІСТР: Всі прийдуть. Будемо обговорювати вашу

справу. Ми опинились в крайньому становищі. ІЛЛЬ: Мені теж так здається. БУРГОМІСТР: Пропозиція буде відхилена. ІЛЛЬ: Можливо.

БУРГОМІСТР: Але, звичайно, можна й помилитися. ІЛЛЬ: Певне.

Мовчання.

БУРГОМІСТР (обережно): Чи в такому випадку ви прийняли б вирок, Іллю? Буде присутня преса. ІЛЛЬ: Преса?

БУРГОМІСТР: А також радіо, телевізія, кінохроніка. Незграбна ситуація не тільки для вас, але й для нас, повірте мені. Як родинне містечко дами, а також через її вінчання в соборі, ми стали такі відомі, що готується репортаж про наші давні демократичні установи.

ІЛЛЬ рахує касу. ІЛЛЬ: Ви прилюдно оголосите пропозицію тієї дами?

БУРГОМІСТР: Не просто... Тільки втаємничені зрозуміють, про що йдеться. ІЛЛЬ: Що йдеться про моє життя.

Мовчання.

БУРГОМІСТР: Я натякну пресі, що... можливо... пані Цаханасян захоче зробити пожертву, і то через вас, Іллю, через друга своєї молодості. Що ви були її другом, тепер усім відомо. Цим ви формально будете виправдані, хоч би що сталося.

ІЛЛЬ: Мило з вашого боку.

БУРГОМІСТР: Щиро сказати, я роблю це не задля вас, а

задля вашої незвичайно порядної родини. ІЛЛЬ: Розумію.

БУРГОМІСТР: Ми провадимо чесну гру, ви самі це мусите визнати. Досі ви мовчали. Гаразд. Але чи будете й далі мовчати? Якщо ви хочете говорити, тоді нам доведеться зробити все без міських зборів.

ІЛЛЬ: Розумію.

БУРГОМІСТР: Отже?

ІЛЛЬ: Я радий почути відверту погрозу.

БУРГОМІСТР: Я вам не погрожую, Іллю. Це ви нам погрожуєте. Якщо ви будете говорити, то ми змушені діяти. Заздалегідь.

ІЛЛЬ: Я мовчатиму.

БУРГОМІСТР: Незалежно від того, що ухвалять збори? ІЛЛЬ: Я прийму ухвалу. БУРГОМІСТР: Чудово.

Мовчання.

БУРГОМІСТР: Те, що ви скоряєтесь громадському судові, тішить мене, Іллю. У вашому серці ще жевріє якесь почуття честі. Але хіба не краще було б, якби нам зовсім не доводилось скликати міських зборів?

ІЛЛЬ: Що ви маєте на думці?

БУРГОМІСТР: Ви перед цим сказали, що вам не потрібна зброя. Може вона вам тепер усе ж таки потрібна?

Мовчання.

БУРГОМІСТР: Ми могли б тоді сказати дамі, що засудили вас, і отримали б і так гроші. Я не одну ніч провів без сну, поки наважився зробити вам таку пропозицію, повірте мені. Властиво це ваш обов'язок — відібрати собі життя, як людина з гонором узяти на себе консеквенції. Не думаєте? Вже хоч би з почуття солідарності, з любові до родинного міста. Ви бачите нашу гірку біду, злидні, голодних дітей.

ІЛЛЬ: Вам тепер ведеться зовсім не зле.

БУРГОМІСТР: Іллю!

ІЛЛЬ: Бургомістре! Я пройшов крізь пекло. Я бачив, як ви робите борги, відчував як із кожною ознакою добробуту до мене все ближче підкрадається смерть. Якби ви були не накинули мені того страху, того жорстокого жаху, все було б інакше, в нас могла б вийти не така розмова, я прийняв би зброю. З любові до вас. Та тепер я замкнувся, переміг свій ляк. Сам. Було важко, але все вже позаду. Вороття нема. Тепер ви мусите бути моїми суддями. Я скоряюсь вашій ухвалі, хоч би яка вона була. Для мене вона буде справедливістю; а чим буде для вас — не знаю. Дай Боже, щоб ви встояли перед вашим

вироком. Ви можете мене вбити, я не нарікаю, не протестую, не боронюсь, але вашого вчинку не можу у вас відібрати.

БУРГОМІСТР забирає рушницю.

БУРГОМІСТР: Шкода. Ви втрачаєте нагоду очиститися, стати напівпорядною людиною. Але від вас цього й не можна вимагати.

ІЛЛЬ: Нате вогню, пане бургомістре.

Запалює йому цигарку. Бургомістер виходить.

Заходить ПАНІ ІЛЛЬ у хутрі, ДОНЬКА в червоній сукенці.

ІЛЛЬ: Чудово виглядаєш, Матільдо. ПАНІ ІЛЛЬ: Каракуль. ІЛЛЬ: Як дама.

ПАНІ ІЛЛЬ: Трохи задороге.

ІЛЛЬ: І в тебе гарна сукенка, Отіліє. Тільки екстравагантна, не думаєш? ДОНЬКА: Де там, тату! Якби ти бачив мою вечірню сукню!

Крамниця зникає. СИН над'їжджає автом.

ІЛЛЬ: Гарне авто. Ціле життя я намагався здобутись на невеликий маєток, на крихту вигоди, на таке авто, наприклад. А тепер, коли воно є, я хотів би знати, як людина в ньому почувається. Ти сядеш зі мною ззаду, Матільдо, а Отілія сяде поруч Карла. Вони сідають до авта.

СИН: Я можу їхати сто двадцять на годину.

ІЛЛЬ: Не треба так швидко. Я хочу бачити околицю, містечко, де я жив майже сімдесят років. Чисті старі вулички, багато вже полагоджено. Сірий дим над коминами, герань перед вікнами, соняшники, троянди в садах біля брами Ґете, дитячий сміх, всюди пари закоханих. На майдані Брамса зводять модерну будову.

СИН: Годель будує кав'ярню.

ДОНЬКА: Ось лікар у своєму мерседесі 300.

ІЛЛЬ: Долина, позаду горби, нині немов позолочені. Здоровенні тіні, в яких ми пірнаємо, а потім знову світло. Ті крани Ваґнерової фабрики і Бокманові комини — наче велети.

СИН: Їх пускають у рух.

ІЛЛЬ: Що?

СИН (голосніше): Їх пускають у рух.

Трубить.

ПАНІ ІЛЛЬ: Смішні машини.

СИН: Мессершмідти. Кожний челядник на виробництві

мусить собі щось таке придбати. ДОНЬКА: C'est terrible.

ПАНІ ІЛЛЬ: Отілія записалася на курси, підвищує своє знання французької й англійської.

ІЛЛЬ: Практично. Пансіон "Місце-на-сонці". Давно я

не був за містом. СИН: Його мають розбудовувати.

ІЛЛЬ: Кажи голосніше, така швидкість, що нічого не чути. СИН (голосніше): Його мають розбудовувати. Звісно,

це Штокер. Усіх минає своїм б'юком. ДОНЬКА: Скоробагатько.

ІЛЛЬ: Їдь тепер Пюккенрідською долиною. Повз трясовище, тополиною алеєю, довкола лісничого замку курфюрста Гассо. Хмари купчаться на небі, наче влітку. Гарна країна, осяяна вечірнім світлом. Я сьогодні наче вперше бачу її.

ДОНЬКА: Настрій ніби в Адальберта, Штіфтера.

ІЛЛЬ: Ніби в кого?

ПАНІ ІЛЛЬ: Отілія вивчає також літературу. ІЛЛЬ: Прекрасно.

СИН: Гофбауер у своєму фольксваґені. Повертається з

Каффіґену. ДОНЬКА: З поросятами.

ПАНІ ІЛЛЬ: Карл добре веде машину. Бач як елегантно бере закрут! Можна нітрохи не боятися.

СИН: Перша швидкість. Дорога йде вгору.

ІЛЛЬ: Я завжди засапувався, коли підіймався нею.

ПАНІ ІЛЛЬ; Я рада, що взяла хутро. Холоднішає.

ІЛЛЬ: Ти не тудою поїхав. Це дорога на Байзенбах. Вернися назад, потім ліворуч, у Конрадсвай-лерський ліс.

Авто їде в глибину. Четверо ЧОЛОВІКІВ приходять з дерев'яною лавкою, тепер у фраках, і вдають дерева.

ПЕРШИЙ: Знову ми — ялиці, буки. ДРУГИЙ: Сарни, дятли і зозулі. ТРЕТІЙ: Романтична атмосфера. ЧЕТВЕРТИЙ: Розпанахана гудками.

СИН трубить.

СИН: Знову сарна. Клята звірина, стоїть посеред дороги і хоч би тобі що.

ТРЕТІЙ утікає підстрибком.

ДОНЬКА: Довірлива. Браконьєрів уже немає. ІЛЛЬ: Спини, під цими деревами. СИН: Прошу.

ПАНІ ІЛЛЬ: Що ти хочеш?

ІЛЛЬ: Піду лісом. (Виходить). Гарно дзвонять у Ґюллені.

Кінець роботі. СИН: Чотири дзвони. Аж тепер звучить приємно. ІЛЛЬ: Усе пожовкло. Справді надійшла осінь. Листя на

землі наче купи золота.

Він тупає по листю.

СИН: Ми почекаємо внизу коло ґюлленського мосту. ІЛЛЬ: Не треба. Я піду лісом до містечка. На міські збори. ПАНІ ІЛЛЬ: Тоді ми поїдемо до Кальберштадту в кіно, Фреді.

ДОНЬКА: So long, Daddy.

ПАНІ ІЛЛЬ: До скорого побачення!

Авто з родиною зникає, знов над'їздить задки. Родина махає руками. ІЛЛЬ дивиться за нею. Він сідає на дерев'яну лавку

ліворуч.

Шум вітру. Справа надходять РОБІ й ТОБІ з носильницею, в якій сидить КЛЕР ЦАХАНАСЯН у своєму звичайному вбранні. Робі несе гітару на плечах. Збоку йде її ЧОЛОВІК ІХ, лауреат Нобеля, високий, стрункий, із сивизною в чубі й вусах. (Може бути той самий актор, що й попередні чоловіки). За ним

МАЖОРДОМ.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Конрадсвайлерський ліс. Робі й Тобі, зупиніться.

Клер висідає з носильниці, розглядає ліс крізь лорнет, гладить

ПЕРШОГО по спині.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Короїд. Дерево гниє.

Помічає ІЛЛЯ.

Альфред! Гарно, що я тебе зустріла. Я гуляю в своєму лісі.

ІЛЛЬ: Хіба Конрадсвайлерський ліс також належить тобі? КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Авжеж. Можна сісти коло тебе?

ІЛЛЬ: Буть ласка. Я саме попрощався з родиною.

Поїхали в кіно. Карл купив собі авто. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Поступ.

Сідає коло ІЛЛЯ.

ІЛЛЬ: Отілія бере лекції з літератури. А також з французької і англійської.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Бачиш, у них таки з'явилися ідеали. Ходи, Зобі, привітайся. Це мій дев'ятий чоловік. Нобелівський лауреат.

ІЛЛЬ: Дуже приємно.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Особливо цікаво, як він не думає.

Не думай, Зобі. ЧОЛОВІК ІХ: Але ж золотко...

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ну, не маніжся. ЧОЛОВІК ІХ: Ну, гаразд.

Він не думає.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Бачиш, тепер він виглядає як дипломат. Нагадує мені графа Голька, тільки що той не писав книжок. Він хоче піти на пенсію, писати мемуари і давати лад моїм маєткам.

ІЛЛЬ: Вітаю.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я маю погане передчуття. Чоловіка тримають на виставку, а не собі на користь. Іди досліджувати, Зобі; історична руїна міститься ліворуч.

ЧОЛОВІК ІХ іде досліджувати. ІЛЛЬ оглядається. ІЛЛЬ: А де обидва євнухи?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Почали плескати язиком. Я наказала відвезти їх до Гонконгу, до одного мого кубла з опіумом. Хай собі там курять і мріють. Скоро за ними піде Мажордом. Він також буде мені зайвий. Одну Ромео і Джульєтту, Бобі. МАЖОРДОМ виступає з глибини і подає їй коробку цигарок.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Може й ти одну візьмеш, Альфреде? ІЛЛЬ: Залюбки.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: На. Подай нам вогню, Бобі.

Курять.

ІЛЛЬ: Гарно пахне.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: У цьому лісі ми часто разом курили, пригадуєш? Цигарки, що ти їх купував у Матільди. Або крав.

ПЕРШИЙ стукає ключем по люльці.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Знову дятел. ЧЕТВЕРТИЙ: Куку! Куку!

ІЛЛЬ: І зозуля.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Може, хай Робі заграє на гітарі? ІЛЛЬ: Прошу.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Цей помилуваний бандит добре грає, мені його треба в хвилини задуми. Я ненавиджу грамофони й радіо.

ІЛЛЬ: "В африканській долині маршує батальйон".

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Твоя улюблена пісня. Я його навчила.

Мовчання. Вони курять. Зозуля і т. д. Шум лісу. РОБІ грає

баладу.

ІЛЛЬ: У тебе... себто, в нас була дитина?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Авжеж.

ІЛЛЬ: Хлопчик, чи дівчинка?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Дівчинка.

ІЛЛЬ: Як ти її назвала?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Женев'євою.

ІЛЛЬ: Гарне ім'я.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я бачила її тільки один раз. Під час пологів. Потім її забрали. Заклад християнської опіки. ІЛЛЬ: Які в неї були очі?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Вони ще не були розплющені. ІЛЛЬ: А яке волосся?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Начебто чорне, але воно часто буває таке в немовлят. ІЛЛЬ: Мабуть, так.

Вони мовчки курять. Грає гітара. — 73 —

ІЛЛЬ: У кого вона померла?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: У чужих людей. Я позабувала імена. ІЛЛЬ: Що в неї було?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Запалення мозку. Може, ще щось.

Я отримала картку від властей. ІЛЛЬ: Коли йдеться про смерть, то їм можна вірити.

Мовчання.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Я розповіла тобі про нашу дівчинку.

Тепер рокажи про мене. ІЛЛЬ: Про тебе?

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Яка я була, коли мені було сімнадцять років, коли ти мене кохав.

ІЛЛЬ: Раз я мусив довго шукати тебе в Петровій стодолі і знайшов на бричці в самій сорочці, з довгою соломиною в зубах.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Ти був дужий і відважний. Ти бився з залізничником, що ходив за мною. Я витерла тобі кров з обличчя своєю червоною підтичкою. Гітара замовкає.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Скінчилася балада. ІЛЛЬ: Ще "О милий, рідний краю" КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Робі її також уміє.

Знову гра на гітарі.

ІЛЛЬ: Дякую тобі за вінки, за хризантеми й троянди. Вони гарно виглядають на домовині в "Золотому Апостолі". Шляхетно. Ними вже наповнені дві залі. Тепер пора. Ми сидимо тут востаннє в старому лісі, повному зозуль і шелестіння вітру. Сьогодні ввечері відбудуться міські збори. Мене засудять на смерть і хтось мене вб'є. Я не знаю, хто саме й де, знаю тільки, що моє безглузде життя доходить кінця.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: А я заберу тебе в домовині до Капрі. Я веліла вибудувати в парку біля мого палацу мавзолей. Серед кипарисів. З краєвидом на Середземне море.

ІЛЛЬ: Я його бачив тільки на репродукціях.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Темно-синє. Велична панорама. Там ти залишишся назавжди. Мертвий коло кам'яного ідола. Твоя любов померла багато років тому. Моя любов не могла вмерти. Але й жити не могла. З неї зробилося щось недобре, як і я сама, наче безбарвні гриби і сліпі обличчя з корневищ у цьому лісі, поросли моїми золотими мільярдами. Вони тебе зловили своїми мацаками і зазіхають на твоє життя. Бо воно належить мені. Назавжди. Тепер ти обплутаний, тепер ти пропав. Незабаром нічого вже не залишиться, тільки мертвий коханий у моїм спомині, лагідний привид у зруйнованій шкаралупі.

ІЛЛЬ: Ось уже й "О милий, рідний краю" закінчилась. ЧОЛОВІК ІХ повертається.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Нобелівський лауреат. Іде від своєї

руїни. Ну, що там, Зобі? ЧОЛОВІК ІХ: Раннє християнство. Зруйноване гунами. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Шкода. Дай руку. Носильницю, Робі

й Тобі.

Сідає в носильницю.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Прощай, Альфреде.

ІЛЛЬ: Прощай, Кларо.

Носильницю несуть у глибину, ІЛЛЬ лишається на лавці. Дерева скидають своє гілля. Згори спускається портал театру із звичайними завісами і лаштунками. Напис "Поважне життя, мистецтво ж веселе". З глибини надходить ПОЛІЦАЙ у новому, добротному мундирі, сідає коло Ілля. З'являється РАДІОРЕПОРТЕР і починає говорити в мікрофон. Тим часом ґюлленці сходяться на збори. Всі в новому, святковому одязі, у фраках. Всюди ФОТОГРАФИ з газет, ЖУРНАЛІСТИ, КІНО

ОПЕРАТОРИ.

РАДІОРЕПОРТЕР: Пані і панове! Після передачі з пологового будинку і після розмови з парохом, ми прибули на міські збори. Наближаємося до найурочистішої хвилини у відвідинах пані Клер Цаханасян свого такого симпатичного як і привітного містечка. Щоправда, славетна пані Цаханасян тут не присутня, але бурґомістер має зробити від її імені важливу заяву. Ми

перебуваємо в театральній залі "Золотого Апостола", в тому готелі, де ночував Ґете. На сцені, де звичайно показують своє мистецтво і де дає гостинні виступи кальберштадтський театр, збираються чоловіки. За давньою традицією, як щойно пояснив бургомістр. Жінки сидять у залі — це також традиція. Урочистий настрій, надзвичайне напруження, приїхали оператори з кінохроніки, мої колеги з телевізії, репортери з цілого світу, а ось бургомістр починає промову.

РЕПОРТЕР іде з мікрофоном до БУРГОМІСТРА, він стоїть посеред сцени, а коло нього півколом чоловіки з Ґюллену.

БУРГОМІСТР: Вітаю вас, громадяни Ґюллену. Починаю збори. До вашої уваги одне єдине. Маю честь оголосити, що пані Клер Цаханасян, донька нашого видатного городянина архітектора Ґотфріда Вешера, має намір подарувати нам один мільярд. Гомін серед журналістів.

БУРГОМІСТР: П'ятсот мільйонів містові, п'ятсот мільйонів поділити на кожного мешканця.

Тиша.

РАДІОРЕПОРТЕР (здавленим голосом): Дорогі слухачі! Колосальна сенсація. Фонд, що одним помахом робить з мешканців міста заможних людей і тим самим стає одним із найбільших соціальних експериментів нашої епохи. Громада теж приголомшена. Мертва тиша. Хвилювання на всіх обличчях.

БУРГОМІСТР: Надаю слово вчителеві.

РАДІОРЕПОРТЕР наближається з мікрофоном до ВЧИТЕЛЯ.

УЧИТЕЛЬ: Ґюлленці. Ми повинні усвідомити, що пані Клер Цаханасян цим дарунком бажає домогтись певних наслідків. Яких саме? Невже вона хоче ощасливити нас грошима, обсипати золотом, поставити на ноги фабрику Ваґнера, пансіон

"Місце-на-сонці", Бокмана? Ви знаєте, що воно не так. Пані Клер Цаханасян планує щось важливіше. Вона хоче за свій мільярд справедливості, тільки справедливості. Вона хоче, щоб наша громада перетворилася в справедливу. Ця вимога нас вражає. Хіба ми не були справедливою громадою?

ПЕРШИЙ: Ніколи не були!

ДРУГИЙ: Ми потурали злочинові!

ТРЕТІЙ: Несправедливому присудові.

ЧЕТВЕРТИЙ: Кривоприсязі.

ЖІНОЧИЙ ГОЛОС: Негідникові!

ІНШІ ГОЛОСИ: Щира правда!

УЧИТЕЛЬ: Громадяни Ґюллену! Це гірка дійсність: ми потурали несправедливості. Я цілком визнаю матеріальну потугу, яку нам дає мільярд. Я зовсім не затуляю очей на те, що саме убогість породила стільки лиха й гіркоти, але все ж таки: йдеться не про гроші, (гучніоплески) йдеться не про добробут і безтурботне життя, не про розкіш, ідеться про те, чи ми хочемо здійснити справедливість, і не тільки її, але й усі ті ідеали, задля яких жили і за які боролися наші предки і задля яких загинули ті, що являють собою найбільшу вартість Західного світу. (Гучні оплески). Воля стає під загрозою, коли

ми забуваємо про любов до ближнього, не виконуємо заповіді боронити немічних, коли не шануємо подружжя, коли обдурюємо суд, а молоду матір штовхаємо в біду. (Обурені вигуки). В ім'я Господа Бога нам треба поважно, якнайповажніше ставитись до своїх ідеалів. (Гучні оплески). Багатство має тільки тоді сенс, коли з нього постає багатство на ласку: але тільки той буде уласкавлений, хто голодний на ласку. Чи ви відчуваєте той голод, ґюлленці, той голод духу, а не тільки звичайний голод тіла? Це питання я вам ставлю як ректор гімназії. Тільки як ви не здатні стерпіти зло, тільки як ви просто більше не годні жити в світі несправедливості, можете прийняти мільярд пані Цаханасян і виконати умову, пов'язану з цим фондом. Прошу, ґюлленці, мати це на увазі.

Бурхливі оплески.

РАДІОРЕПОРТЕР: Ви чуєте оплески, пані і панове. Я зворушений. Промова ректора довела моральну велич, яку ми нині, на жаль, не так часто надибаємо. Відважно вказано на всякі хиби, на несправедливість, що трапляється в кожній громаді, всюди, де живуть люди.

БУРГОМІСТР: Альфреде Іллю...

РАДІОРЕПОРТЕР: Знову бере слово бурґомістр.

БУРГОМІСТР: Альфреде Іллю, я мушу поставити вам

кілька питань.

ПОЛІЦАЙ штовхає ІЛЛЯ. Той підводиться, РАДІОРЕПОРТЕР підходить до нього з мікрофоном.

РАДІОРЕПОРТЕР: А ось голос чоловіка, на пропозицію якого створено фонд Цаханасян, голос Альфреда Ілля, давного, ще з молодих років приятеля шановної добродійки. Альфред Ілль, бадьорий чоловік приблизно сімдесяти років, правдивий ґюлленець давнього гарту. Звичайно, зворушений, сповнений вдячності і тихого вдоволення.

БУРГОМІСТР: Нам через вас запропоновано фонд, Альфреде Іллю. Чи ви свідомі цього?

ІЛЛЬ щось тихо каже.

РАДІОРЕПОРТЕР: Говоріть голосніше, дорогий дідуню, щоб наші слухачки і слухачі також щось зрозуміли.

ІЛЛЬ: Так.

БУРГОМІСТР: Чи ви будете поважати нашу ухвалу в справі прийняття чи відхилення фонду Клер Цаханасян? ІЛЛЬ: Я поважатиму її.

БУРГОМІСТР: Чи хто хоче поставити Альфредові Іллеві якесь питання?

Мовчання.

БУРГОМІСТР: Чи хто бажає зробити яке зауваження щодо фонду пані Цаханасян?

Мовчання. БУРГОМІСТР: Ви, панотче?

Мовчання. БУРГОМІСТР: Ви, міський лікарю?

Мовчання.

БУРГОМІСТР: Ви, вахмістре?

Мовчання.

БУРГОМІСТР: Ви, політична опозиціє?

Мовчання.

БУРГОМІСТР: Я починаю голосування.

Тиша. Тільки шуркіт кінокамер і спалахи магнієвих ламп.

БУРГОМІСТР: Хто з чистим серцем хоче доконати справедливості, хай піднесе руку.

Всі, крім ІЛЛЯ, підносять руки.

РАДІОРЕПОРТЕР: Зосереджена тиша в театральній залі. Суцільне море піднесених рук, наче могутня присяга змагатися за кращий, справедливіший світ. Тільки старий чоловік сидить непорушно, опанований радістю. Його мета досягнена, фонд створено, завдяки його щедрій приятельці з юнацьких років.

БУРГОМІСТР: Фонд Клер Цаханасян прийнято. Одноголосно. Не задля грошей.

ГРОМАДА: Не задля грошей,

БУРГОМІСТР: А задля справедливості.

ГРОМАДА: А задля справедливості.

БУРГОМІСТР: І через муки сумління.

ГРОМАДА: І через муки сумління.

БУРГОМІСТР: Бо ми не можемо жити й дивитися, як між

нами гніздиться злочинство. ГРОМАДА: Бо ми не можемо жити й дивитися, як між

нами гніздиться злочинство. БУРГОМІСТР: Яке ми повинні викорчувати. ГРОМАДА: Яке ми повинні викорчувати.

БУРГОМІСТР: Щоб воно не завдало шкоди нашим душам.

ГРОМАДА: Щоб воно не завдало шкоди нашим душам.

БУРГОМІСТР: І нашій найбільшій святині.

ГРОМАДА: І нашій найбільшій святині.

ІЛЛЬ (скрикує): О Боже!

Всі стоять з урочисто піднесеними руками, але камера кінохроніки зіпсувалася.

ОПЕРАТОР: Шкода, пане бургомістре. Освітлення відмовило. Прошу ще раз проголосувати. БУРГОМІСТР: Ще раз? ОПЕРАТОР: Для кінохроніки. БУРГОМІСТР: Ну, звичайно! ОПЕРАТОР: З рефлекторами все гаразд? ГОЛОС: Гаразд. ОПЕРАТОР: Ану, давайте! БУРГОМІСТР прибирає позу.

БУРГОМІСТР: Хто з чистим серцем хоче доконати справедливості, хай піднесе руку.

Всі підносять руки.

БУРГОМІСТР: Фонд Клер Цаханасян прийнято.

Одногосно. Не задля грошей. ГРОМАДА: Не задля грошей. БУРГОМІСТР: Тільки задля справедливості. ГРОМАДА: Тільки задля справедливості. БУРГОМІСТР: І через муки сумління. ГРОМАДА: І через муки сумління.

БУРГОМІСТР: Бо ми не можемо жити й дивитися, як між

нами гніздиться злочинство. ГРОМАДА: Бо ми не можемо жити й дивитися, як між

нами гніздиться злочинство. БУРГОМІСТР: Яке ми повинні викорчувати. ГРОМАДА: Яке ми повинні викорчувати. БУРГОМІСТР: Щоб воно не завдало шкоди нашим душам. ГРОМАДА: Щоб воно не завдало шкоди нашим душам. БУРГОМІСТР: І нашій найбільшій святині. ГРОМАДА: І нашій найбільшій святині.

Мовчання.

ОПЕРАТОР (тихо): Іллю! Ну?

Мовчання.

ОПЕРАТОР (розчаровано): Як ні то ні. Шкода, що радісний вигук "О Боже!" не вийшов; він був особливо зворушливий.

БУРГОМІСТР: Представників преси, радіо й кінохроніки

запрошено на перекуску. В ресторан. Найкраще

вам буде вийти з театральної залі крізь двері

за сценою. Для жінок приготовлено чай у садку

"Золотого Апостола".

Представники преси, радіо і кінохроніки ідуть у глибину праворуч. Чоловіки непорушно стоять на сцені. ІЛЛЬ підводиться й хоче вийти.

ПОЛІЦАЙ: Лишайся!

Силоміць садовить ІЛЛЯ назад на лавку.

ІЛЛЬ: Ви хочете зробити це сьогодні ж?

ПОЛІЦАЙ: Певне.

ІЛЛЬ: Я гадав, що найкраще хай би це сталося в мене. ПОЛІЦАЙ: Це станеться тут. БУРГОМІСТР: Чи є ще хтось у залі?

ТРЕТІЙ і ЧЕТВЕРТИЙ заглядають униз.

ТРЕТІЙ: Нема нікого.

БУРГОМІСТР: На Галереї?

ЧЕТВЕРТИЙ: Порожньо.

БУРГОМІСТЕР: Замкніть двері, щоб ніхто більше не ввійшов.

Обидва сходять у залу.

ТРЕТІЙ: Замкнено.

ЧЕТВЕРТИЙ: Замкнено.

БУРГОМІСТР: Згасіть світло. Місяць світить у вікна галереї. Цього досить.

Сцена темніє. В тьмяному місячному світлі ледь можна

розрізнити людей.

БУРГОМІСТР: Зробіть коридор.

Гюлленці роблять коридор, на кінці якого стоїть ГІМНАСТ, тепер в елегантних білих штанах, з червоною хусткою на спортивній

сорочці.

БУРГОМІСТР: Панотче, прошу вас.

ПАРОХ поволі підходить до ІЛЛЯ, сідає коло нього.

ПАРОХ: Ну, Іллю, настала ваша тяжка година. ІЛЛЬ: Цигарку.

ПАРОХ: Цигарку, пане бургомістре. БУРГОМІСТР (тепло): Звичайно. Якнайкращу.

Він подає ПАРОХОВІ коробку, той простягає її ІЛЛЕВІ.

Ілль бере цигарку, ПОЛІЦАЙ дає йому вогню, ПАРОХ повертає

коробку БУРГОМІСТРОВІ.

ПАРОХ: Як казав уже пророк Амос.... ІЛЛЬ: Прошу, не треба.

Курить.

ПАРОХ: Ви не боїтесь? ІЛЛЬ: Уже не дуже.

Курить.

ПАРОХ (безпорадно): Я буду молитися за вас. ІЛЛЬ: Моліться за Ґюллен.

ІЛЛЬ курить, ПАРОХ поволі встає.

ПАРОХ: Хай нас помилує Господь. Поволі вертається до решти ґюлленців, що стоять двома лавами.

БУРГОМІСТР: Підведіться, Альфреде Іллю.

ІЛЛЬ вагається.

ПОЛІЦАЙ: Вставай, свиняко!

Тягне ІЛЛЯ вгору.

БУРГОМІСТР: Вахмістре, опануйте себе.

ПОЛІЦАЙ: Пробачте я не витримав.

БУРГОМІСТР: Ходіть, Альфреде Іллю.

ІЛЛЬ гасить цигарку і роздушує ногою. Потім поволі рушає серединою сцени, спиною до публіки.

БУРГОМІСТР: Ідіть коридором.

ІЛЛЬ вагається.

ПОЛІЦАЙ: Ну, гайда!

ІЛЛЬ поволі йде між двома рядами мовчазних чоловіків. На кінці проти нього виступає ГІМНАСТ. ІЛЛЬ пристає, обертається і бачить, як лави нещадно замикаються за ним. Він падає на коліна. Лави обертаються в беззвучний людський клубок, що поволі вклякає додолу. Тиша. З лівого боку, спереду, надходять

ГАЗЕТЯРІ. Ясніє.

ГАЗЕТЯР І: Що тут діється?

Людський клубок розсипається. Чоловіки мовчки збираються в глибині. Залишається тільки ЛІКАР, що стоїть навколішки перед трупом. На труп накинуто картатий обрус, такий як звичайно буває в заїздах. Лікар підводиться, відкладає стетоскоп.

ЛІКАР: Параліч серця.

БУРГОМІСТР: Смерть з радості.

ГАЗЕТЯР І: Смерть з радості.

ГАЗЕТЯР ІІ: Життя пише найкращі історії.

ГАЗЕТЯР І: До праці.

ГАЗЕТЯРІ поспішають праворуч у глибину сцени. Зліва надходить КЛЕР ЦАХАНАСЯН, за нею МАЖОРДОМ. Вона бачить мертвого, зупиняється, тоді поволі виходить на середину сцени, обертається до публіки.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Принесіть його сюди.

РОБІ й ТОБІ приходять з носилками, кладуть на них ІЛЛЯ і підносять до ніг КЛЕР ЦАХАНАСЯН.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН (непорушно): Відслони його, Бобі.

МАЖОРДОМ відкриває ІЛЛЕВЕ обличчя. Вона довго не зводить

з нього очей.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Він знову такий, яким був колись давно, чорний леопард. Закрий його.

МАЖОРДОМ знов прикриває обличчя мертвого. КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Покладіть його в домовину.

РОБІ й ТОБІ виносять небіжчика ліворуч.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Проведи мене до кімнати, Бобі.

Накажи пакувати валізи. Ми їдемо до Капрі.

МАЖОРДОМ підставляє їй плече, вона поволі рушає ліворуч.

Зупиняється.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Бургомістре.

Ззаду, з лав мовчазних чоловіків, повільно виходить наперед

БУРГОМІСТР.

КЛЕР ЦАХАНАСЯН: Чек.

Вона віддає йому папірець і виходить з МАЖОРДОМОМ.

Якщо в чимраз кращому вбранні тонко, ненастирливо, одначе все помітніше виявлявся ріст добробуту, якщо все, що видно було на сцені, ставало чимраз принадніше, змінювалось, свідчило про піднесення на соціальній драбині, наче б хто розбагатівшись непомітно переселився з бідного кварталу в модерне, добре устатковане місто, то це піднесення знаходить тепер свій апофеоз в кінцевій картині. Сірий колись світ перетворився в щось блискуче, технічно довершене, в багатство; все коронується в світовий "happy end". Прапори, гірлянди, плакати, неонове світло оточують відновлену станцію; на цьому тлі ґюлленці, жінки й чоловіки у вечірніх сукнях і фраках, творять два хори, подібні до хорів грецьких трагедій, не випадково, а так як вимагає місце дій, наче віднесений далеко в море корабель, що зазнав аварії, дає останні сигнали.

ХОР I: Лиха на світі без ліку: Страшні землетруси Вогнисті вулкани, морські вали, Війни, танків шугання У житі,

Сліпучі гриби атомних бомб. ХОР II: Та немає на світі лиха Над бідність.

Бідність не знає ніяких пригод, В безнадію засотує людство, Нанизує

День нудний до нудного дня. ЖІНКИ: Тяжко бачити матерям

Скін найкоханіших. ЧОЛОВІКИ: А чоловік

Чвари замислює,

Зраду плекає. ПЕРШИЙ: Він ходить у стоптаних черевиках. ТРЕТІЙ: Він курить дешевий смердючий тютюн. ХОР І: Бо всі ті місця,

Де він хліб заробляє,

Давно спорожніли. ХОР ІІ: І потяг швидкий поминає той закуток. ВСІ: Добре нам, ПАНІ ІЛЛЬ: Кому доля ласкава ВСІ: Все це змінила.

ЖІНКИ: Одяг зручний облягає тепер нам тіло стрункe. СИН: Спортивну машину провадить юнак. ЧОЛОВІКИ: А купець лімузину.

ДОНЬКА: Дівча біжить за м'ячем по червоному полі. ЛІКАР: У новій, зеленій кахльованій залі

Оперує лікар веселий. ВСІ: Пахне вечеря

В домівках. Люди вдоволені,

Взуті.

Кожний попахкує краще зілля. ВЧИТЕЛЬ: Радо навчаються всі до науки охочі. ДРУГИЙ: Скарби накопичують пильні

Меткі фабриканти. ВСІ: Рембрандт на Рубенсі. МАЛЯР: Щедро годує мистецтво

Митця.

ПАРОХ: Великдень, Різдво, чи свята Зелені,

Вірних повна-повнісенька церква. ВСІ: Потяг швидкий,

Величний гінець,

Що по рейках залізних

Єднає містечко з містечком,

Знов зупиняється в нас.

Зліва надходить КОНДУКТОР. КОНДУКТОР: Ґюллен!

НАЧАЛЬНИК СТАНЦІЇ: Швидкий потяг Ґюллен-Рим,

прошу сідати. Салонні вагони спереду.

З глибини між двома хорами з'являється КЛЕР ЦАХАНАСЯН у своїй носільниці, в супроводі почту непорушна, наче стародавній кам'яний ідол.

БУРГОМІСТР: Від'їздить.

ВСІ: Доброчинниця наша.

ДОНЬКА: Що дала нам багатство і щастя.

ВСІ: З почтом шляхетним своїм від'їздить!

КЛЕР ЦАХАНАСЯН зникає праворуч. За нею служники через усю сцену проносять домовину.

БУРГОМІСТР: Хай їде здорова й щаслива.

ВСІ: Скарб дорогий довірений їй забирає з собою.

НАЧАЛЬНИК СТАНЦІЇ: Потяг рушає!

ВСІ: Хай береже нас

ПАРОХ: Господь

ВСІ: В непевні облудні часи

БУРГОМІСТР: Хай береже

ВСІ: Святі гаразди Мир нам І волю

Хай ніч нас мине

Ніколи нехай не затьмарить нам міста Що наново виросло пишне й чудове Щоб ми в ньому вічно втішалися щастям.